

Despre Mirungere și Botez în Moldova anului 1785 –
starețul Paisie Velickovski în dialog epistolar
cu eruditul ieromonah Dorotheos Vulismas

I

Editura Doxologia a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei a retipărit foarte recent (în 2010) la Iași cele două volume care cuprind sub titlul „Cuvinte și scrisori duhovnicești” traducerea în limba română a aproape întregului corpus al scrierilor sfântului stareț Paisie de la Neamț (Velickovski, 1722–1794)¹. Realizate de regretata cercetătoare din Republica Moldova Valentina Pelin, una din cele mai bune cunoscătoare ale moștenirii literare a fenomenului paisian, prematur decedată în 2007, cele două volume apăruseră într-o primă ediție cu un deceniu în urmă la Chișinău²

În nota ediției la volumul II al ediției sale, realizatoarea precizează că „a lăsat deoparte câteva scrisori mici și notițe, care au caracter mai mult gospodăresc”³, pe care nici nu le include în lista cronologică a celor 33 de opere ale cuviosului Paisie. Inexplicabilă este însă omiterea din această listă – despre care ni se spune că „ar putea

---

¹ SFÂNTUL PAISIE DE LA NEAMȚ, *Cuvinte și scrisori duhovnicești*, ediția II, Editura Doxologia (colecția „Călăuze duhovnicești”), Iași, 2010, 2 vol.: vol. I, 239 p., 18 texte selectate și traduse în limba română de Valentina Pelin (notă asupra ediției, p. 14–18), cu o prefață de Virgil Cândea (p. 7–13) și vol. II, 350 p., 20 texte publicate după traduceri vechi revăzute, cu note și comentarii de Valentina Pelin (notă asupra ediției, p. 7–23) și postfață de Virgil Cândea (p. 345–348).

O bună sinteză despre toate aspectele (filologice, istorice duhovnicești și teologice) puse în joc de întreg corpusul scrisorilor paisiene în teza de doctorat, nepublicată însă, a monahului de la Bose ADALBERTO MAINARDI, „La corrispondenza dello staret Paisij Veličkovskij: 1722–1794”, Università di Torino, 2002, 191 p.,

² SFÂNTUL PAISIE DE LA NEAMȚ, *Cuvinte și scrisori duhovnicești*, Ed. Tipografia Centrală, Chișinău, vol. I, 1998, 216 p și vol. II, 1999, 278 p.

³ *Ibid.* vol II, 1999, p. 13 și 2010, p. 18.

să se completeze în viitor prin descoperirea unor noi lucrări” –, a corespondenței cu Vulismas editate în 1986, și despre care cercetătoarea din Republica Moldova recunoștea explicit : „Dat fiind scopul ediției noastre, acela de a cuprinde cât mai deplin scrierile cuviosului Paisie, s-ar fi convenit să includem în ordinea cronologică a acestui volum și corespondența cu Dorotheos Vulismas — un grup de șase scrisori din perioada 1 ianuarie–13 august 1785, în limba greacă, descoperite de cercetătorul A.-E. N. Tachiaos în arhiva mănăstirii Sfântul Pantelimon din Sfântul Munte și publicate de el în original în 1986⁴. Textul grec preluat din această ediție va vedea separat lumina tiparului în traducere românească prin osteneala doamnei dr. Lia Brad-Chisacof, cercetătoarea la Institutul de Studii Sud-Est Europene”⁵.

Întrucât, după știința mea, această traducere n-a fost publicată până acum, paginile ce urmează își propun să completeze această lacună întregind printr-o traducere comentată corpusul românesc al scrisorilor paisiene constituindu-se totodată într-un omagiu postum adus de un teolog și elenist transilvănean regretatului filolog și slavist care a fost cercetătoarea Valentina Pelin din Moldova de dincolo de Prut, plecată înainte de vreme la Domnul.

Numele învățatului grec Dorotheos Vulismas era cunoscut specialiștilor, însă nu atât din lucrări publicate, cât, exceptând mici notițe erudite, din volumul II al catalogului manuscriselor grecești de pe Muntele Athos tipărit în 1900⁶ de filologul Spyridon Lambros (1851–1919). De aici s-a putut constata în principal la nr. 6018–6047 prezența începând de la mijlocul secolului XIX în biblioteca mănăstirii athonite rusești Sfântul Pantelimon a unui însemnat fond de manuscrise scrise la sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX cu lucrări copiate sau scrise de Vulismas și rămase

---

⁴ *The Revival of Byzantine Mysticism Among Slavs and Romanians in the XVIIIth Century: Texts Relating to the Life and Activity of Paisy Velichkovsky (1722–1794)*, Thessaloniki, 1986, p. 259–289 ca ultimă secțiune a unui volum care cuprinde prima ediție a textului original slavon al „Autobiografiei” starețului Paisie, p. 3–91; cel al amplei „Vieți” a acestuia scrisă de ieroschimonahul Mitrofan p. 95–150; și reeditarea în facsimil a „Vieții” scrise de ieroschimonahul Platon și publicată la Neamț în 1836 p. 153–255. Versiune românească în volumul CUVIOSUL PAISIE DE LA NEAMȚ, *Autobiografia și Viețile unui stareț*, ed. îngrijită și prezentată de diac. Ioan I. Ică jr, studiu introductiv Elia Citterio, Ed. Deisis, Sibiu, 1996, 304 p.; ed. II revăzută și adăugită, urmată de Așezăminte și alte texte, Ed. Deisis, Sibiu, 2002, 524 p.

⁵ SFÂNTUL PAISIE DE LA NEAMȚ, *Cuvinte și scrisori duhovnicești* ed. I, p. 11; ed. II, p. 16.

⁶ S. LAMBROS, *Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos*, vol. II, Cambridge, 1900, p. 387–391.

inedite (până astăzi): epistole, omilii și tratate critice sau polemice. Iată doar câteva din cele principale: nr. 6038–6039, 3 volume de Omilii (900 + 600 + 555 p.); nr. 6041, 6047 și 6229, 3 volume de Discursuri (194 f. + 191 f. + 884 p.); nr. 6020–6023, 4 volume de corespondență (1696 p.!) cuprinzând 445 de epistole ale lui Vulismas cu diverse personaje ale epocii scrise între anii 1763–1818; nr. 6024 (435 p.), corespondență și polemică din anii 1815–1817 cu monahul Stephanos Dunkas, profesor de științe exacte la Academia domnească din Iași; nr. 6026 (96 p.), critici ale cărților lui Macarie Egipteanul și Simeon Noul Teolog; nr. 6035 și 6036, referate critice făcute la cererea Patriarhiei Ecumenice în vederea publicării colecțiilor de canoane ale monahilor Hristofor Prodromitul (tipărită sub titlul *Kanonikon* în 1800 la Constantinopol) și Nicodim Aghioritul (tipărită tot în 1800 cu titlul *Pidalion* la Leipzig); sau câteva tratate pe teme sacramentale, cum sunt: „Că trebuie să botezăm pe toți ereticii nebotezați potrivit poruncii Domnului” și „Despre rigoarea [*akribeias*] față de ereticii sau schismaticii care vin la noi, cum trebuie să fie primiți prin Botez”, ambele în nr. 6027 (87 f.); un tratat „despre sfântul și tainicul Mir”, nr. 6028 (149 p.); altul „despre copiii nebotezați”, nr. 6031 (62 f.); altul „despre dumnezeiasca Împărțășire”, nr. 6033 (132 p.); „scurtele însemnări” pe teme liturgice din nr. 6032 (p. 1–133) etc.

Contururile vieții și activității lui Dorotheos Vulismas au devenit încă limpezi abia odată cu teza de doctorat susținută și publicată în 1969 la Tesalonic de viitorul profesor Nikolaos Gr. Zacharopoulos. Investigația realizată pe baza amplului său epistolar inedit (până astăzi)⁷ a permis degajarea parcursului biografic complex și activității neobosite și extrem de variate (deși fără succese aparente) a unui erudit ieromonah grec uitat prea repede: eforturi de editare și răspândire de cărți, de întemeiere de tipografii și școli, contacte cu toți marii oameni de cultură greci ai timpului, polemici. Născut în insula Itaca cândva între anii 1737–1741, Vulismas s-a format la școala din Smirna sub conducerea dascălului Ierotei Dendrino. Între anii 1766–1770 s-a aflat ca ieromonah în anturajul patriarhului Efreim II al Ierusalimului, pe care l-a însoțit în Palestina și în Țările Române. După moartea acestuia, devine între 1770–1773 predicator al catedralei patriarhale din Constantinopol. Dezamăgit de mediul de aici, începe ani lungi de călătorii prin Grecia (1775–1778) și după 1778 prin Europa: Trieste, Veneția, Austria, Țările Române și Rusia. Iată doar câteva repere cu valoare de

---

⁷ N. ZACHAROPOULOU, *Dorotheos Boulēsmas epi tēs basei tōn anekdotōn autou epistolōn, diatribe epi didaktoria*, Thessaloniki, 1969.

exemplu: în 1781 era din nou la Veneția; în aprilie–iunie 1783, în drum spre Viena, era reținut în carantină la Căineni de grănicerii habsburgi; în 1784 era la Leipzig și la Bratislava; între sfârșitul lui 1784 și sfârșitul lui 1785 s-a aflat la Iași; de aici a plecat în sudul Rusiei unde erau episcopi erudiții Evghenie Vulgaris și Nichifor Theotokis; la începutul lui 1786 e din nou la Iași, iar vara e în Fanar, unde rămâne până la începutul lui 1796. După un nou an petrecut în Moldova (1796–1797), revine în Constantinopol până în 1808, răstimp în care îl atacă pe monahul iluminist Veniamin Lesvios (1770–1830), profesor de științe exacte. În intervalul 1808–1812 face în ciuda vârstei înaintate o lungă călătorie în Rusia: Odessa, Kiev, Moscova, Nijni-Novgorod, de unde se întoarce rămânând între 1812–1817 la Iași, unde între 1815–1817 atacă pe alt monah iluminist, profesor de științe naturale, Stephanos Dunkas (1760–1824)⁸. Bătrân, pleacă spre Constantinopol la sfârșitul lui 1817, murind în sărăcie spre sfârșitul anului 1818, fără să fi reușit să-și publice nimic din vasta sa producție literară manuscrisă ce ajunge în cele din urmă împreună cu arhiva personală în Sfântul Munte, așteptându-și până astăzi editorul devotat.

Întreprinderea ar fi una răsplătitoare atât pentru istorici, cât și pentru teologi, fiindcă ar aduce, pe de o parte, lumini și informații noi despre personaje politice și culturale de prim rang ale epocii, iar, pe de altă parte, ar permite restituirea profilului exact al unei importante figuri de erudit teolog tradiționalist grec (fără să fi aparținut mișcării „colivarilor”, cu care împărtășește aceleași orientări fundamentale conservatoare). Simpla parcurgere a indicelui alfabetic realizat de Zacharopoulos al Epistolarului în patru volume — întocmit de Vulismas însuși (asemenea anticilor și bizantinilor) din copiiile scrisorilor celor mai importante pe care le-a trimis de-a lungul timpului — relevă existența între cei 146 de corespondenți ai săi alături de nume sonore ale epocii (Atanasie din Paros, Nichifor Theotokis, Evghenie Vulgaris, Nicodim Aghioritul) și câteva zeci de scrisori adresate unui număr de domnitori fanarioți și clerici români; ca, de exemplu: Alexandru Calimachi și doamna acestuia, Mărioara, Alexandru I și II Mavrocordat, Alexandru Moruzi, Consantin Ipsilanti, Scarlat Calimachi și doamna acestuia, Smaranda, Grigorie al Ungrovlahiei, dar și Veniamin al Moldovei. Parcurgerea atentă a acestui prețios indice mai relevă o surpriză: la nr. 379–

---

⁸ Asupra acestei polemici profesorul N. ZACHAROPOULOS a revenit cu volumul: *Hē diamachē Dorōtheou Boulēsma–Stephanou Dounka. Ekdosē anekdotōn cheirographōn*, Thessaloniki, 1990.

380⁹ drept adresant a două scrisori ale lui Vulismas (cu nr. 113 și 118 în numerotația acestuia și datate Iași 31.1.1785 și 11.8.1785) apare „Paisios ho en Niamtza koinobiarches (Velitskophski)”.

Urmărind această pistă, profesorul Tachiaos, investigând biblioteca și arhiva de la Russikon, a descoperit „aproape din întâmplare [*quite by chance*]”¹⁰ un număr de patru scrisori necunoscute ale lui Paisie însuși adresate lui Vulismas. Prin aceasta, corespondența Velicikovski–Vulismas depistată cuprinde un număr de 6 scrisori schimbate de cei doi, aflați unul la Neamț, iar celălalt la Iași, în intervalul 1 ianuarie–13 august 1785. Cinci din ele: cele patru ale starețului Paisie și una a lui Vulismas se păstrează în forma lor originală de coală sursă și îndoită având pe spate urme de sigilii și numele adresantului. Cele două scrisori ale lui Vulismas se găsesc transcrise și în primul volum al Epistolarului său. Așa cum scrie editorul lor, „spre deosebire de scrisoarea lui Velicovski către Nichifor Theotokis, care e scrisă în rusește, scrisorile acestea sunt în greacă. Cu siguranță ele n-au fost scrise de Paisie însuși, care, deși cunoștea bine limba greacă, nu era în stare să compună astfel de scrisori, care trebuie să fi fost scrise de un vorbitor nativ de limbă greacă. Stilul variază și în timp ce textul începe într-un stil arhaizant, acesta cedează ulterior locul unor forme de exprimare demotice. Paisie, care a semnat alte scrisori în rusește, semnează aceste scrisori în limba română, cu caractere chirilice: «Paisie starețul sfintei monastiri Neamțului», ceea ce înseamnă că, deși monahii slavi erau majoritari în mănăstire, limba oficială era româna”¹¹.

Așa cum sublinia și editorul grec, deși scrisoarea starețului Paisie din 1 ianuarie 1785 pare să fie începutul relației dintre cei doi bărbați, răspunsul lui Vulismas care menționează alte scrisori primite de la Paisie arată limpede că scrisorile descoperite sunt de fapt continuarea unei corespondențe începute în 1784¹². Paisie arată că Vulismas, de a cărui faimă auzise mai dinainte, sosise de curând în capitala Moldovei cu gândul de a contribui la cultivarea „acestei patrii acoperite de codri”, care e „mama noastră”.

---

⁹ N. ZACHAROPOULOU, *Dorotheos Boulēsmas epi tēs basei tōn anekdotōn autou epistolōn, diatribe epi didaktoria*, Thessaloniki, 1969, p. 190.

¹⁰ TACHIAOS *Revival*, 1986, p. XLII. Tachiaos face la p. XLII–XLVI o descriere a stării documentelor care conțin aceste scrisori, urmată de un rezumat englez al conținutului lor (p. XLVI–LV), editându-le diplomatic (simplă transcriere, fără nici un fel de aparat critic și note) la p. 259–289.

¹¹ *Ibid.*, p. XLIII–XLIV.

¹² *Ibid.*, p. XLVI.

Vulismas auzise și el de Paisie și în semn de respect i-a trimis în dar o scufie monahală, pentru care starețul îl mulțumește. Dorința vie a lui Paisie de a-l întâlni personal pe învățatul monah grec venind la Iași e împiedicată de boala¹³ care-i este tovarășă nedespărțită a vieții și-i împiedică deplasările. În loc de aceasta îl roagă pe Vulismas să-i trimită una sau două din lucrările sale inedite prin care să-și satisfacă dorința de a cunoaște și scrierile autorilor contemporani. Încheie declarându-și atașamentul de „smerit copil în Domnul” al erudiției monahului grec și așteptarea unui răspuns din partea sa.

În răspunsul său, datat Iași 31 ianuarie 1785, Vulismas își exprimă în termeni de înaltă retorică elină admirația față de iubirea și smerenia monahală exemplară arătate de Paisie — „avva avvilor se face pe sine copil” și „Nilul” cuvintelor duhovnicești cere cuvinte de folos de la un pârâu sec, care are nevoie de apele fluviului care este Paisie. Vulismas arată că în ciuda iernii era pe punctul de plecare spre Neamț, dar a fost împiedicat de câteva evenimente neprevăzute. Până atunci îi cere starețului Paisie două lucruri: pe de o parte „lacrimi” pentru păcatele sale și luminarea sa, iar, pe de altă parte, „scrisori” de intervenție pentru înmuierea „inimilor îngroșate ale stăpânitorilor acestui popor” și mai ales pentru noul domnitor — Alexandru II Mavrocordat (12 ianuarie 1785–14 decembrie 1786) — așteptat la Iași să-și ia în primire tronul¹⁴. Așa cum reiese din scrisoarea de răspuns a lui Paisie, Vulismas i-a trimis starețului odată cu scrisoarea și o copie a memoriului său către noul domnitor fanariot, cu rugămintea de a-l susține cu autoritatea sa spirituală.

Într-adevăr, în scrisoarea sa de răspuns către Vulismas din 18 februarie 1785 starețul Paisie elogiaza elocința și erudiția învățatului monah grec, dar declară că, din motive pe care i le va explica prin viu grai ascultătorul său Nectarie, îi lipsește orice fel de îndrăzneală în a se asocia „lucrul de folos obștesc și de mântuire sufletelor” pentru care pleda memoriul monahului grec. Își exprimă speranța că înțelepciunea lui îi va

---

¹³ Descrierea simptomelor făcută de Vulismas în postscriptumul ultimei sale epistole sugerează că starețul Paisie suferea de boala zoster.

¹⁴ Detalii despre acest incident și relațiile lui Vulismas cu domnitorii Moldovei din acei ani vor putea fi aflate prin editarea Epistolarului acestuia. Indicele întocmit de N. ZACHAROPOULOS, *op. cit.*, 1969, p. 183 arată prezența în acesta a trei scrisori ale ieromonahului grec către Alexandru I Mavrocordat: nr. 94 (13 decembrie 1783, Leipzig), 111 (11 noiembrie 1784, Iași) și 112 (23 decembrie 1784, Iași) și alte trei către Alexandru II Mavrocordat: nr. 120 (19 august 1785, Iași), 123 (29 august 1785, Iași) și 132 (24 martie 1786, Galați).

putea convinge el însuși de justețea cauzei sale. Post-scriptumul arată că Paisie i-a trimis lui Dorotheos un tânăr frate care să-l slujească și că a primit de la el lucrările solicitate.

Scrisoarea starețului din 23 iulie 1785 relevă faptul că, în intervalul de cinci luni scurs de la precedenta epistolă, Vulismas a reușit să-l viziteze la Neamț. Dar îndată după ce s-a întors la Iași monahului grec i s-a întâmplat un „lucru fără nădejde” și „abominabil”, de care Paisie a fost informat deja de monahii munteni Ghenadie și Vasile, incidentul enigmatic — probabil un conflict cu domnitorul Mavrocordat — l-a determinat pe Vulismas să părăsească Moldova îndreptându-se într-o direcție nenumită, spre „o soartă mai bună”, pentru care Paisie se bucură, un lucru care va fi spre folosul nu numai al său, ci și al altora. Pentru că acolo va avea șansa să întâlnească „bărbați erudiți de mâna întâi și excepționali”, pe care nu-i numește direct, dar la care starețul face aluzie precisă în finalul epistolei sale prin jocuri de cuvinte. Din acestea se deduce ușor că este vorba de erudiții monahi și teologi, dar și savanți (filozofi, matematicieni) greci Evghenie Vulgaris (1716–1806) și Nichifor Theotokis (1731–1801), care după ce au studiat, predat și peregrinat prin Levant și Europa, s-au stabilit în cele din urmă în Rusia țaristă, unde au ajuns episcopi (între 1775–1779) primul și 1779–1792 al doilea). Cu aceștia Vulismas va avea ocazia să discute în detaliu despre „temele duhovnicești” pe care le-au dezbătut împreună la Neamț, ca să afle care este opinia acelor „luminători”.

Despre ce temă este vorba reiese din rugămintea specială pe care o face lui Vulismas starețul Paisie, și anume aceea de a-i achiziționa două exemplare din colecția de legi și decrete ale Imperiului Rus, sau măcar să-i copieze textul deciziei sinodale a Patriarhiei Ecumenice la întrebarea Bisericii Rusiei privitoare la modul de primire în Biserica Ortodoxă a eterodocșilor care se întorc la ea. Așa cum precizează editorul grec¹⁵, este vorba de scrisoarea din 31 august 1718 sinodului Patriarhiei Ecumenice prezidat de patriarhul Ieremia III (1716–1726) către țarul Petru I, care a întrebat dacă luteranii și calvinii care vin la Ortodoxie trebuie primiți prin Botez sau prin Mirungere. Sinodul a răspuns confirmând o decizie anterioară sub patriarhul Ciprian (1708–1709; 1713–1714) potrivit căreia protestanții care se întorc la Ortodoxie „nu trebuie

---

¹⁵ TACHIAOS, p. XLVIII, nota 55 .

nicidecum rebotezați, ci făcuți doar creștini desăvârșiți prin Mirungere” după ce au anatemizat tradițiile și ereziile lor¹⁶.

De această decizie inclusă în corpusul de legi al Imperiului țarist starețul Paisie avea nevoie, cum rezultă din continuarea epistolei sale, dintr-un motiv precis legat de o chestiune pastorală punctuală privind direct viața mănăstirii Neamț. Starețul menționează o a doua confirmare primită de la mitropolitul Moldovei Gavriil Calimachi (1760–1786) a hotărârii sale de a-i boteza pe toți „ungurenii uniți” (*oungarous ounitas*); cu alte cuvinte, pe românii ardeleni veniți la Neamț din Transilvania unde, Biserica Ortodoxă nemaieexistând oficial între anii 1700–1760, aceștia erau considerați ca ținând de Biserica Greco-Catolică de la Blaj unită cu Roma. Paisie își reafirmă hotărârea nestrămutată de a continua neabătut această practică de a-i boteza (fie câte unul, fie în grupuri de câte doi, fie câte trei; sau chiar mai mulți) pe românii transilvăneni veniți să se facă monahi la Neamț. Starețul are însă o problemă specială — despre care îl roagă pe Vulismas să îl lămurească discutând-o atât cu mitropolitul de la Iași, cât și cu episcopii greci Evghenie și Nichifor din Rusia — și anume cum să procedeze cu cei deja primiți la Ortodoxie doar prin Mirungere.

În timpul vizitei sale la Neamț, ieromonahul grec i-a cerut starețului Paisie să-i dea un frate sub ascultare care să-l însoțească. Paisie îi scrie că nu l-a putut convinge să facă aceasta pe fratele pe care Vulismas îl cunoaște, iar pe Sofronie nu îndrăznește să-l trimită din pricina stării lui sufletești. A reușit să găsească însă pe un alt frate, superior prin înțelegerea limbii grecești atât lui Sofronie, cât și lui Vasile. Acest din urmă era cel pe care Paisie îl trimisese inițial să-i slujească lui Vulismas la Iași, dar purtarea lui l-a determinat pe ieromonahul grec să-l pedepsească oprindu-l de la Împărtășanie. Întors la Neamț, Vasile i-a mărturisit lui Paisie greșeala cu părere de rău sinceră și cu lacrimi. Starețul nu îndrăznește să-i dea dezlegarea, de aceea îl roagă fierbinte pe Vulismas să-i trimită o scrisoare de iertare înainte de a părăsi Moldova, urmând ca la proxima vizită pe care ieromonahul grec o va face la Neamț să-i ceară el însuși iertare; altfel, dacă Vulismas își va menține asprimea și intransigența canonică, nici un monah de la Neamț nu-i va mai sluji de teamă să nu pățească aceleași lucruri.

Scrisoarea propriu-zisă e urmată de trei „postscripta”. În primul rând, Paisie îi mulțumește lui Vulismas pentru darurile neprecizate primite de la el între care

---

¹⁶ TACHIAOS trimite la: *Polnoe sobranie zakonov Rossiskoi Imperii s 1649 goda*, vol. V, Sankt Petersburg, 1830, p. 586, nr. 3225.

menționează și treizeci de monede și cele două exemplare din ediția scrierilor filozofice ale învățatului bizantin Nichifor Vlemmydes (1197–1272), proaspăt publicate de Vulismas la Leipzig în 1784. În al doilea rând, starețul mulțumește monahului grec pentru „veștile noi” importante nu pentru satisfacerea curiozității, ci pentru interesele mănăstirii, și-l roagă să-i împrumute până la reîntoarcerea din Rusia tomul cu scrierile Sfântului Simeon Noul Teolog. În al treilea rând, îl informează că va reveni la Iași Serafim, pentru că ceilalți duhovnici refuză să mai vină în capitala Moldovei, și el va fi însoțit de un nou slujitor pentru Vulismas, fratele Ierotei, de a cărui îmbrăcăminte e rugat să se îngrijească. Va veni, în locul lui Teodosie, și fratele Onoriu. În „Viața” starețului scrisă de Isaac Dascălul (§ 34) acesta din urmă apare ca medic infirmier al lui Paisie și al mănăstirii Neamțului¹⁷.

Ultima scrisoare a starețului Paisie către Vulismas găsită în arhiva acestuia, datată 9 august 1785, începe prin a cere scuze pentru întârzierea răspunsului datorat scrisorii trimise de ieromonahul grec prin fratele Ghenadie (și care nu ni s-a păstrat). Mulțimea treburilor și revărsarea apelor râurilor au întârziat plecarea spre Iași a fratelui Serafim și întoarcerea de acolo a lui Onoriu. Speră că Vulismas va reuși să găsească un alt însoțitor în călătoria lui. A primit, trimisă de Onoriu, și rețeta medicului-șef din Iași și mulțumește pentru ea, ca și pentru salutările maicii Cassiana, o veche cunoscută a starețului și problemelor lui. În scurtul post-scriptum Paisie mulțumește pentru trimiterea cărții Sfântului Simeon și îi cere să intervină pe lângă dascălul Balanos să-l mai aștepte cu cartea Sfântului Ioan Scărarul. În final, Paisie îl informează pe Vulismas că fratele Vasile a căzut grav bolnav și, întrucât sfârșitul vieții lui părea iminent, a fost împărtășit; după care și-a revenit și iarăși s-a îmbolnăvit grav. De aceea starețul Paisie îi cere să-i trimită repede o scrisoare de iertare, ca să nu moară nedezechilibrat, și o recunoaștere că el personal n-a încălcat canoanele împărtășindu-l.

Vulismas răspunde într-o uimitoare viteză¹⁸ trimițându-i în doar câteva zile scrisoarea de iertare pentru fratele Vasile, datată 13 august, și o lungă scrisoare, un adevărat tratat duhovnicesc și dogmatic (24 pagini în manuscris!) datat Iași, 11 august

---

¹⁷ TACHIAOS redă în nota studiului introductiv la ediția sa (*op.cit.*, nota 58, p. L) textul unei scurte dar erudite scrisori datată „August/18” scrisă în latină și greacă de Onoriu monahul probabil lui Vulismas, în a cărui arhivă a găsit-o împreună cu scrisorile lui Paisie către Vulismas.

¹⁸ „O astfel de viteză e cu adevărat admirabilă și indică nivelul relației dintre cei doi bărbați. Arată și ce corespondent prompt și capabil era Vulismas”, TACHIAOS, *op. cit.*, p. LII.

1785. Ieromonahul grec își începe lunga epistolă cu o secțiune personală deschisă de un elogiu adus exemplarei compasiuni a starețului Paisie pentru cei mai mici frați; fapt confirmat de duhovnicul Serafim, cel care i-a adus scrisoarea în ciuda dificultăților mănăstirii Neamț amenințată de foamete din pricina epuizării rezervelor de hrană. Vulismas are încredere însă că Dumnezeu nu-i va lăsa, ci va ajuta fie prin cei cărora starețul le-a scris în acest sens, fie prin alții.

După această introducere conjuncturală, Vulismas abordează în partea duhovnicească a scrisorii sale cazul fratelui Vasile. Nu e nevoie ca Paisie să-i ceară iertare în numele lui, fiindcă asprimea pe care i-a arătat-o a avut doar un sens pedagogic: acela de a-i da o lecție fratelui Vasile învățându-l că, afară de caz de moarte, nimeni nu poate dezlega pe un penitent de pedeapsa primită decât duhovnicul lui, și nimeni altul. Căința lui fierbinte și fidelitatea cu care l-a slujit îl fac pe ieromonahul grec să-i recomande starețului Vasile scurtarea noviciatului și tunderea lui cât mai grabnică în monahism. Vulismas se declară foarte mulțumit de fratele Ierotei trimis de Paisie să-i slujească și dorința de a-l ține lângă el (deși nu știe greaca atât de bine), și cerându-i permisiunea să-l urmeze și în călătoria sa în Rusia.

Tot restul scrisorii e o lungă disertație teologico-dogmatică pe tema modului primirii apusenilor la Ortodoxie: prin Mirungere sau prin Botez, plecând de la cazul precis și special al primirii românilor transilvăneni („uniți ungureni”) primiți deja prin Mir.

Înainte de a analiza argumentele desfășurate în această secțiune de teologul grec se impun rememorate câteva date și elemente care ne permit să înțelegem mai bine geneza, motivația și sensul atitudinii rigoriste adoptate în această chestiune: „pricină greu de descurcat și un nod dogmaticesc cu greu de dezlegat”, cum va recunoaște peste ani (1814–1816) biografului starețului Mitrofan¹⁹.

Pe 6 august 1741, tânărul Petru Velicikovski era tuns rasofor (primind numele Platon) în mănăstirea Sfântul Nicolae din Medvedovski situată în Ucraina de la vest de Nipru aflată în componența Regatului romano-catolic al Poloniei. La doar câteva luni după aceea, mănăstirea e închisă de autorități pentru că monahii nu voiau să treacă la „uniație”, iar monahii se risipesc. Faptul relatat de Paisie în „autobiografia” sa²⁰ a fost

---

¹⁹ Cf. CUVIOSUL PAISIE DE LA NEAMȚ, *Autobiografia și Viețile unui stareț*, ed. îngrijită și prezentată de diac. Ioan I. Ică jr, studiu introductiv Elia Citterio, ed. II revăzută și adăugită, urmată de Așezăminte și alte texte, Ed. Deisis, Sibiu, 2002, p. 263 (nr. 20).

²⁰ *Ibid.*, p. 142–146.

perceput ca o traumă permanentă, viitorul stareț luând atunci o hotărâre dramatică pe care a respectat-o cu strictețe și care îi explică parcursul: „Văzând eu o asemenea prigoană a credinței ortodoxe din partea rău-credincioșilor [ereticilor] mi-am pus în gând în fața lui Dumnezeu ca niciodată să nu mai trăiesc într-o țară în care Biserica lui Dumnezeu și credința ortodoxă sunt prigonite de rău-credincioși”²¹. De aceea Paisie va părăsi Ucraina spre Țările Române și apoi spre Athos. După revenirea în Moldova în 1763, a părăsit Dragomirna în 1774, când Bucovina de nord a fost cedată de Imperiul Otoman Austriei catolice „pentru că nu voia să rămână sub papistași” s-a mutat cu tot soborul la Secu iar ulterior și la Neamț. Pe lângă expansionismul catolic latin al Poloniei și Austriei, Paisie a cunoscut efectele propagandei uniatiste promovate și susținute de aceleași state în sânul popoarelor ortodoxe aflate în componența lor, mai precis printre ucrainenii și printre românii transilvăneni, în numele culturalizării și integrării acestor populații retrograde și schismatice. Reacția sa de aversiune timpurie față de trauma acestor fenomene de colonialism religios s-a dublat cu timpul cu întreg arsenalul teologiei polemice anticatolice. Acesta a fost reactivat între ortodocși în cursul secolelor XVII–XVIII de infiltrările misionarilor iezuiți în Europa de Est și în Levant, soldate cu cele două „succese” constituite de crearea – prin determinarea în diverse forme a unor clerici și credincioși ortodocși să accepte supunerea lor papei de la Roma – a Bisericilor unite în Transilvania (1700) și în Siria (1722). Reacția defensivă a ortodocșilor a culminat, după agitate polemici în sânul Marii Biserici din Fanar, prin proclamarea de către patriarhii Constantinopolului, Alexandriei și Ierusalimului într-un faimos *horos* din iulie 1755 a nevalidității botezului apusenilor²².

---

²¹ *Ibid.*, p. 146.

²² Editată prima dată în *Rhantismou stēliteusis*, Constantinopol, 1756, p. 183–186, după care a fost reluată în colecțiile canonice ale lui G. RALLI/M. POTLI, *Syntagma tōn theiōn kai hierōn kanōnōn*, t. V, Atena, 1854, p. 614–616 și M. GEDEON, *Kanonikai diataxeis*, t. I, Constantinopol, 1888, p. 252–254, precum și în MANSI/PETIT, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, t. 38, 1907, col. 618–621 și de I. KARMIRIS, *Ta dogmatika kai symbolika mnēmeia tēs Orthodoxou Katholikēs Ekklesiās*, t. II, Atena, 1953, p. 989–991; nu și în ed. II, 1968; și TH.PAPADOPOULOS, *Studies and Documents Relating to the History of the Greek Church and People under Turkish Domination*, Brussels, 1952 (ed. II, 1973; ed. III, 1990), p. 444–447.

Sursele acestei aprige controversă baptismale din Istanbulul anilor 1750–1760 sunt încă în mare parte inedite. Un bun rezumat narativ la Sergios Makraios (cca 1740–1819), “Hypomneumata ekklesiastikēs historias 1750–1800”, ed. K. SATHAS, *Mesaionikē bibliotekē*, vol. III, Veneția 1872, p. 103–419, trad. rom. C. Erbiceanu: SERGIU MACREU, *Amintiri asupra istoriei bisericești de la 1750–1800*, București, 1901 (extras din *BOR*). O monografie lipsește încă. Există doar câteva tratări mai ample la: TH.

Un exemplu de astfel de indignare teologică în termeni duri, împinși în pamflet și paroxism, îl constituie scrisoarea nedatată „despre uniație” trimisă de starețul Paisie cândva înainte de 1775²³ preotului unit ucrainean Ioan. Uniația este „înșelăciunea diavolului”, „lup răpitor de suflete în piele de oaie”, „venin aducător de moarte în chip de miere”, „mlădița înainte-mergătoare a lui antihrist”, „prăpastia iadului pentru cei ce nu au parte de cuget”, „este Iuda care cu lingușitor sărut a vândut credința pravoslavnică”. Uniții își pierd mântuirea ca unii care s-au dezlipit de Biserica Apostolică și Catholică adevărată a Răsăritului a cărei Piatră unghiulară e Hristos trecând în staulul roman „întemeiat pe nisipul înșelăciunii” ereziilor: trufia demonică a papei de la Roma care pretinde infailibilitate și venerare cvasi-divină și cade în schimbarea Crezului și calomnierea Duhului Sfânt prin adaosul „Filioque”, „erezia ereziilor”, desfigurarea Sfintei Treimi, combătută pe scurt. Pe lângă aceste erezii, romanii nu mai au nici Botez, „fără de care nu poate avea nimeni nădejde de mântuire”, pentru că au introdus în locul lui, împotriva propriei lor tradiții, inovația turnării și stropiri, și care arată vizibil că „romanii nu sunt creștini”. În acest punct starețul Paisie dă două citate în acest sens dintr-o cârticică anonimă intitulată „Lumina celor din întuneric” care lămurește problema Botezului despre care scrie: „pe care o am la mine și am tradus-o din grecește în limba noastră slavonă”²⁴. În final, preotul Ioan e îndemnat

---

PAPADOPOULOS, *Studies and Documents Relating to the History of the Greek Church and People under Turkish Domination*, Brussels, 1952 (ed II, 1973; ed. III, 1990), p. 159-264 și 393-438; TIMOTHY (azi KALLISTOS) WARE, *Eustratios Argentis. A Study of the Greek Church Under Turkish Rule*, Oxford, 1964, p. 65-107, și, din punct de vedere dogmatic și canonic, PROTOPRESB. GEORGIU METALLĒNOU, *Homologō hen Baptisma. Hermeneia kai epharmogē tou VII kanonos tou Oikoumenikou Synodou hypo tōn kollybadōn kai tou Konstantinou Oikonomou*, Athena, 1983.

²³ Cum apreciază VALENTINA PELIN, care a descoperit textul slavon al scrisorii către cinstitul preot Ioan în două manuscrise de la Chișinău provenite din biblioteca de la Noul Neamț (copiate de Platon și Andronic), pe baza cărora a realizat traducerea ei publicată în 1998 vol. I, p.65-70 și ed. II, 2010, vol. I, p. 73–79. Fragmente din scrisoare fuseseră traduse în rusește de pr. S. CETVERIKOV, 1940, p. 313–314. Cf. și MAINARDI, 2002, p. 111–112. Violențele de limbaj din această scrisoare (ca și din tratatul polemic contra rascolnicilor) – arată același Mainardi – au determinat în 1869 cenzura bisericească din Sankt Petersburg să nu-și dea avizul de publicare scrisorilor starețului Paisie prezentate pentru aprobare de monahii de la Noul Neamț.

²⁴ Cărțulia de care este vorba — neidentificată de Valentina Pelin și Adalberto Mainardi —, o raritate bibliologică, este volumul *Biblion kaloumenon Phōs tōn en skōtei*: „Carte numită Lumină celor în întuneric, în care se cuprind mărturii și dovezi ale dumnezeieștilor Părinți că numai Botezul dat Apostolilor de Dumnezeu curăță păcatele, iar stropirea născocită satanic de latini și turnarea nu numai nu

să iasă din „blestemata uniație”, care e o asociere la toate aceste erezii și inovații, fugind din ea ca Lot din Sodoma, și să se poată mântui în Biserica Ortodoxă a lui Hristos prin credința curată în El și împlinirea poruncilor Lui.

Întreagă această spinoasă problemă avea pentru starețul Paisie o relevanță practică nemijlocită în însăși comunitatea sa nemțeană, unde — cum ne arată „Viața” scrisă de Isaac Dascălușul — s-a ajuns la o adevărată criză internă, una care „au tulburat pre cea mai mare parte din frați”. Tulburările s-au produs odată cu aplicarea de către stareț a hotărârii din iulie 1755 a întâilor trei patriarhi ortodocși ai Răsăritului care au stabilit că, întrucât „papistașii au stricat cu totul Tainele Sfintei Biserici, și mai vârtos a Botezului și a Preoției, urmează precum nevoia ca pe cei ce vin de sub stăpânirea papii către pravoslavnică Biserică a Răsăritului, nu cu Sfântul Mir ca mai înainte să-i primească, ci desăvârșit, ca pre niște cu totul nebotezați, să-i boteze. Și așa au început să-i boteze desăvârșit, ca pre niște nebotezați”. Când i-a adus acest lucru la cunoștință, tuturor părinților soborului paisian, „fiind cei mai mulți din Ardeal și din Țara Leșească [Polonia] și cunoscându-se pre sine cum că au trebuință de Sfântul Botez, multă supărare îi făcea preacuviosului ca să-i boteze”. Paisie însă „întârzia a-i boteza” „știind cum că este multă vrăjmășie asupra Pravoslavnicii Biserici pentru aceasta”; „însă mai pe urmă, încredințându-să desăvârșit cum că de nicăierea nu-i va veni nici o supărare pentru asta, a început a-i boteza”. L-au întristat însă mult („foarte se necăjea”) clericii, „aceia carii au fost luat hirotonie, căci unii dintre dânșii cerea numai ca să se ungă cu Sfântul Mir zicând că sânt botezați. Dintre care unii și până acum să află, zice părintele Isaac Dascălușul, carii pentru cinstea și slava vremelnică, ah nenorocire!, să lipsesc de cea vecinică, duple cum zice Sfântul Apostol Pavel [Rm 3, 23]”. În fața rezistenței celor hirotoniți în „a se pleca a se boteza”, starețul Paisie a adoptat următoarea procedură: „nu-i ocăra, nu-i prihănea, ci, alegându-le averea ce adusesse din lume ei și o dăduse obștei, după așezămintele Sfinților Părinți le-o da înapoi, și apoi, dacă voia, mai șede

---

curată, dar îl și întinează pe cel stropit ca pe un străin de tradiția evanghelică și apostolică; compusă de un evlavios monah, fiu adevărat al Bisericii Răsăritene spre întoarcerea ereticilor latini și folosul creștinilor ortodocși, acum dată întâia oară la tipar”, Constantinopol, 1757, 4 + 104 p. Autorul ei identificat în persoana unui monah pe nume Misail a scris această combatere mai potolită a Botezului latin în contextul disputelor anilor 1750–1760, după ce violentul pamflet *Rhantismou stēliteusis* [Înfierarea stropirii], 1756, fusese condamnat de Sinodul din Fanar. Cf TH. PAPADOPOULOS, *Studies and Documents Relating to the History of the Greek Church and People under Turkish Domination*, Brussels, 1952 (ed II, 1973; ed. III, 1990), p. 404-406.

ei în sobor, iar dacă nu, să ducea unde voia”. În orice caz la Neamț pe timpul starețului Paisie s-a ținut fermă regula aplicării stricte a acriviei canoanelor în litera și spiritul hotărârii patriarhilor din 1755: „Iar preacuviosul asupra tuturor celor ce venea de subț stăpânirea papii săvârșea această mare taină a Botezului fără nici o împiedicare sau îndoire, ca pre o prea de nevoie [necesară] mântuire a omului”²⁵.

În 1785 corespondența cu eruditul ieromonah grec Dorotheos Vulismas ni-l arată pe starețul Paisie confruntându-se cu o chestiunea pastorală specifică, și anume aceea a atitudinii riguros eclezial-sacramentale care trebuie adoptată față de cei primiți deja în Biserica Ortodoxă prin Mirungere cu referire precisă la cazul „uniților ungureni”, respectiv al românilor transilvăneni: trebuie botezați și ei, sau nu. Acesta este și punctul de plecare al densei disertații teologico-dogmatice despre Mirungere și Botez care alcătuiește partea centrală a lungii epistole scrise de Vulismas pentru Paisie în Iași pe 11 august 1785.

În deschiderea eruditului său eseu, ieromonahul grec reamintește intenția sa de a discuta chestiunea ridicată de Paisie cu preainvățații bărbați din Rusia (Evghenie Vulgaris și Nichifor Theotokis). Dar întrucât plecarea sa stă încă sub semnul incertitudinii, starețul e rugat să-și aducă aminte de cele discutate pe larg despre aceasta la Neamț; discuții din care a rezultat că nu este vorba de nici o aporie sau chestiune insolubilă: „și aceștia trebuie botezați ca și aceia care n-au fost primiți prin Mir. Înșuși mitropolitul Moldovei (Gavriil Calimachi) a botezat în Sâmbăta Mare la Iași un frate de la Trei Ierarhi primit deja în Ucraina doar prin Mir. Problema este inconsecvența mitropolitului, pentru că atunci se ridică întrebarea: de ce nu-i botează pe toți cei primiți doar prin Mir, sau măcar pe cei ce n-au fost primiți nici măcar prin Mir, „căci cei mai mulți din această eparhie/provincie [Transilvania] sunt de fapt fără Mir”. Aluzie, evident, la dificultățile românilor ortodocși din Ardeal lipsiți de episcop din 1700 de a fi avut Sfântul și Marele Mir pentru botezurile lor. Nu pot fi decât două explicații: fie n-are pe lângă el un „catehet riguros”, care să-i pregătească pe aceștia pentru botezare, fie din frică, măcar că nu sunt motive de frică (cf. *Ps* 52, 6).

Abordând acum tema propusă, Vulismas își începe argumentația reamintind cu referințe la texte evanghelice (*Mc* 16, 16; *In* 3, 5; *Mt* 28, 19), la articolul al zecelea din Simbolul credinței și canonul 48 al Sinodului de la Laodiceea că la mântuire și în

---

²⁵ CUVIOSUL PAISIE DE LA NEAMȚ, *Autobiografia și Viețile unui stareț*, Deisis, 2002, p. 263–264 (nr. 20).

Împărăția cerurilor se ajunge nu prin Mir, ci prin renașterea din apă și din Duh prin Botez, Mirungerea fiind doar pecetea Duhului peste cel deja recreat și renăscut prin Botez. Ordinea ontologică este deci întâi Botezul și abia apoi Mirul. Botezul oferă însă mântuirea nu în mod simplu și prin el însuși, ci cu două condiții: prima este aceea să fie dat și săvârșit în Biserica una, catholică și apostolică a Răsăritului; cu alte cuvinte, în Biserica adevărată; și aceasta nu este Biserica uniților care s-au rupt de ea prin adorarea papei și acceptarea dogmelor papale și în primul rând al blasfemiei despre Duhul Sfânt. Ca și anterior Evstratios Arghentis în „Manualul” său despre Botez din 1756²⁶, Vulismas nu dezvoltă condiționarea eclezialogic-dogmatică, de fond, a Botezului, mulțumindu-se cu enunțarea ei principală. Argumentația sa dezvoltă cea de-a doua condiție în care Botezul oferă mântuirea, și anume condiționarea lui liturgic-sacramentală, dependența realității lui de săvârșirea corectă a formei lui tipiconale, care este întreită cufundarea și ridicare în numele Sfintei Treimi a celui botezat în apa cristelniței. Formă stabilită de Domnul Însuși (Mt 28, 19) și legiferată de Apostoli (canoanele apostolice 49–50) și care este constitutivă Tainei Botezului; „căci cine nu va mărturisi că aceste trei cufundări și ridicări [*treis katadyseis kai anadyseis*] nu sunt necesare în Taina Botezului și nu fac parte din cele fără de care el nu există?”

Nu este vorba așadar de un simplu detaliu ritual, accesoriu sau secundar, fiindcă în viziunea Sfinților Părinți forma rituală a Botezului e purtătoare și transmițătoare a unor sensuri teologice-mistice mai înalte (*hypsilotērai ennoiai*) fiind, potrivit Sfântului Apostol Pavel (Ga 5, 24; 2, 20; Rm 6, 3–6), o asemănare-participare sacramentală reală a morții și învierii lui Hristos. Și Vulismas susține amply această teză cu citate din Sfinții Vasile cel Mare, Ioan Hrisostom, (Pseudo-)Atanasie, Dionisie Areopagitul, Grigorie al Nyssei și Chiril al Ierusalimului. Concluzia este că numai Botezul prin întreită afundare-ridicare, nu Mirul, are puterea de a îngropa și învia cu Hristos pe cei ce

---

²⁶ Medic și teolog laic grec din Chios cu studii și șederi lungi în Occident, Evstratios Argentis (1687-1757) a fost un redutabil polemist antilatin – cel mai important teolog ortodox grec dintre Dositei al Ierusalimului și Nicodim Aghioritul – intervenind decisiv în controversele iscate de propaganda latina și uniata din Levant la mijlocul veacului XVIII cu două remarcabile volume de teologie polemică– un scurt *Enchiridion peri Baptismatos*, Constantinopol, 1756, ed. II Leipzig, 1757, și masivul tratat euharistic în trei părți „Peri tou Kyriakou Deipnou” [Despre Cina Domnului] publicat cu titlul *Syntagma kata azymon*, Leipzig, 1757, care acopere doar parțial conținutul cărții. Singura monografie existentă despre azi uitatul iatrososof din Chios, care a fost totuși cel mai important teolog ortodox grec între patriarhul Dositei al Ierusalimului (†1706) și Nicodim Aghioritul (†1809), este teza de doctorat a lui TIMOTHY (azi KALLISTOS) WARE, *Evstratios Argentis. A Study of the Greek Church Under Turkish Rule*, Oxford, 1964.

cred în El. Celor ce nu au primit un astfel de Botez ungerea cu Mir nu le este de nici un folos, pentru că nu Mirul aduce mântuirea și viața, el dându-se ca o pecete numai celor deja botezați. Este o teză susținută nu numai de toată patristica greacă de la Clement Romanul la Ioan Damaschinul, dar chiar și de vechii papi ai Romei (Corneliu, Inocențiu, Damasus, Leon, Grigorie cel Mare).

Adeptii primirii apusenilor la Ortodoxie doar prin ungere cu Sfântul Mir invocă în sprijinul lor canonul 7 al Sinodului II Ecumenic (381) și canonul 95 al Sinodului V–VI (Trullan, 690–691), care-i primesc fără Botez nu numai pe schismaticii novațieni și cvartodecimani, dar și eretici cum sunt arienii, macedonienii și apolinariștii. Vulismas trece cu aceasta la partea canonică a disertației sale și începe prin a preciza că aceste canoane ca și canonul 7 al Sinodului de la Laodiceea și canonul 1 al Sfântului Vasile cel Mare au implicat nu rigoarea sau acrivia, ci îngăduința sau economia. Există și canoane — cum sunt canonul unic al Sinodului de la Cartagina din 256, canonul 32 al Sinodului de la Laodiceea, sau canonul 68 apostolic — care recomandă rigoarea nerecunoscând în principiu nici un fel de Taină (Botez sau Hirotonie) săvârșite în afara Bisericii una, sfântă, catholică (= ortodoxă) și apostolică. Iar canoanele acriviei nu au fost abrogate de canoanele economiei, canonul 2 al Sinodului Trullan receptându-le și sancționându-le și pe unele, și pe altele „ca unele grăite de Unul și Același Duh”. Esențialul problemei este cel al limitelor sau condițiilor aplicării primirii în Biserică a eterodocșilor prin economie, deci fără botezare. Acestea sunt stabilite de altfel în mod limpede chiar de cele două canoane ale economiei (canoanele 2 II Ecumenic și 95 V–VI Ecumenic): pot fi primiți prin economie după anatemizarea ereziilor printr-un act special (libel) numai eterodocșii/ereticii botezați prin trei afundări și ridicări corecte, care sunt pecetluite și făcute valide prin economie de ungerea cu Sfântul Mir. Ambele canoane precizează la fel de clar că ereticii eunomieni care botezau printr-o singură cufundare trebuie neapărat primiți prin Botez. Consecința practică care decurge din acest „îndreptar ecumenic și economic” este că toți apusenii — atât luteranii și calvinii, cât și papistașii și uniții — și care nu botează și nu sunt botezați prin nici o cufundare, ci prin turnare sau stropire, sunt nebotezați/necufundați (*abaptistoi*) și ca atare nu pot fi primiți prin economie cu Mir, care nu-i poate mântui fără Botez.

Ultima parte a eseului său teologico-epistolar adresat starețului Paisie ieromonahul grec o dedică discuției în detaliu a celor două motive sau intenții care l-au îndemnat să scrie acest mic tratat. Este evident că nu e vorba de a-l convinge pe Paisie,

care era deja convins de justetea acestei poziții bazate pe acrivie. Primul și cel mai important este faptul că, după schismă, ierarhi și teologi ortodocși, lăsându-se furai de oameni, i-au asimilat pe apuseni (pentru „Filioque”) cu arienii și au susținut că trebuie primiți prin economie doar ca Mir, neobservând sau trecând cu vederea că nu sunt botezați cu trei cufundări ca vechii arieni, ci doar prin stropire sau turnare. Poziția aceasta a fost sancționată de Patriarhia ecumenică într-un autointitulat „sinod ecumenic” constantinopolitan ținut în 1484–1485 sub președinția patriarhului — pentru Vulismas, vinovat de simonie și abuzuri financiare — Simeon din Trapezunt (1471–1474, 1482–1486). Acest sinod a adoptat două documente: o hotărâre oficial (*horos*) de anulare a Sinodului unionist de la Florența²⁷, precum și o slujbă (*akolouthia*) de primire la Ortodoxie a latinilor prin libel și mirungere, slujbă editată pentru prima dată de patriarhul Dositei al Ierusalimului (1669–1707) în finalul masivei sale antologii de texte polemice antilatine publicată la Iași în 1698²⁸. Vulismas este indignat de apelativul de „sinod ecumenic” pe care și l-a arogat abuziv în opinia lui sinodul constantinopolitan din 1484–1485. Pe lângă deficiențe de formă: faptul că n-a fost convocat ca atare și a fost prezidat de un patriarh simoniac, hotărârile lui sunt în dezacord de fond cu Scriptura, cu Sfinții Părinți și celelalte Sinoade Ecumenice, așa că ele trebuie ignorate. Regretul lui Vulismas este că nu poate să-l urmeze nici pe „viteazul” și neîmpăcatul polemist antilatin, patriarhul Dositei al Ierusalimului, care în acest punct s-a arătat inconsecvent și a acceptat față de latini economia (față de arieni) promovată de sinodul din 1484, nesesizând gravitatea chestiunii de formă sacramentală a așa-zisului „botez” apusean. În această chestiune, susține ieromonahul grec, trebuie urmat nu lui Dositei și sinodului constantinopolitan din 1484, ci patriarhului ecumenic Chiril V (1748–1751, 1752–1757) și „hotărârile” (*horos*) celor trei patriarhi din iulie 1755 care au dat adevăratul răspuns de rigoare sacramentală proclamând inexistența de facto a unui botez/cufundări reale la apuseni și, ca atare, necesitatea aplicării față de cei care vin la Ortodoxie a acriviei primirii lor prin Botez. Aceasta e de altfel poziția rigorigă a principalilor dascăli, teologi și canoniști, greci contemporani (din a doua jumătate a secolului XVIII); și aici Vulismas îi menționează pe dascălii săi Ierotei Dendrino,

---

²⁷ Editat de A. Demetrapoulos în prefața sa la: NATHANAEL CHIKAS, *Enchiridion peri tou prōteiou tou Papa*, Leipzig, 1869, p. IX–XIII.

²⁸ *Tomos agapēs kata Latinon*, Iași, 1698, p. 568–570; MANUEL GEDEON, *Kanonikai diataxeis ton patriarchōn Konstantinoupoleos*, vol. II, Constantinopol, 1889, p. 65–69 și G.RALLIS-M.POTLIS, *Syntagma tōn theiōn kai hierōn kanonōn*, Atena, vol. V, 1855, p. 143–147.

Neofit Kavsokalivitul (1713–1784), Efrem Atenianul (1710–1770) ajuns patriarh cu elogii al Ierusalimului între 1766–1770 și Sofronie, urmașul acestuia (1770–1775) ajuns apoi patriarh ecumenic (1775–1780). Ar fi putut să-i menționeze și pe dascălii „colivari” Atanasie din Paros (1721–1813) și Nicodim Aghioritul (1749–1809)²⁹, care ulterior vor susține și ei aceeași atitudine de rigoare sacramentală în chestiunea botezului apusenilor. Înainte de a încheia, Vulismas mai face o recapitulare a motivelor liturgic-sacramentale pentru care apusenii trebuie priviți drept nebotezați, adică necufunțați; ele țin toate de falsificarea formei Tainei Botezului săvârșit de apuseni, pe de o parte, prin stropire și turnare în loc de afundare și ridicare, iar, pe de altă parte, prin distorsiunea formulei rostite („Eu te botez...”). Rezultatul e grav: „joaca inacceptabilă cu crucea, cu moartea și cu învierea Domnului” și imposibilitatea venirii Duhului sfânt care, așa cum arată Evanghelia (Mc 1, 10), pogoară peste Iisus atunci când Acesta a urcat din apele Iordanului în care S-a cufundat. Iar consecința practică inevitabilă, atunci când lucrurile sunt privite în mod riguros (*akribōs*) și serios, este imposibilitatea primirii apusenilor la Ortodoxie aplicându-li-se economia prin ungere cu Mir, eficient doar pentru cei cufunțați și ridicați efectiv din apele Botezului. (Pentru că „mirul nu poate fi turnat într-un vas putred”, cum repetă Vulismas, citând un vers dintr-un poem al Sfântului Grigorie din Nazianz.)

Cel de-al doilea motiv pentru care Vulismas a scris acest mic tratat-epistolar starețului Paisie e acela de a elimina orice îndoială cu privire la botezarea nu numai a apusenilor care vin la Ortodoxie, dar și a uniților și a celorlalți apuseni primiți deja doar cu Mirungere. Nefiind botezați/cufunțați cu adevărat, nu li se poate așadar aplica economia, ci doar acrvia sacramental-liturgică.

Declarându-și convingerea că toate cele afirmate de el nu sunt opiniile sale private, ci redau doar cu exactitate cele stabilite („constituțiile”) de Hristos, de Apostoli, de Sfinții Părinți și Sinoade, Vulismas îl roagă pe starețul Paisie să nu le țină în secret

---

²⁹ La puțin timp după ce Vulismas scria această scrisoare starețului Paisie, Nicodim Aghioritul se angaja în munca istovitoare de traducere neogreacă și comentare a canoanelor în faimosul său *Pidalion*. Încheiat în 1790, acesta a fost prezentat Patriarhiei Ecumenice pentru a da aprobarea de tipar, iar aceasta i-a solicitat referatul în acest sens lui Dorotheos Vulismas, care a propus o serie de îndreptări, referat editat de mitropolitul grec al Suediei Pavlos Menevisoglou în *Epistemonikē Parousia Hestias Theologōn Chalkēs*, 2, 1991. *Pidalionul* va vedea lumina tiparului în primă ediție la Leipzig abia în 1800, cu câteva „adaosuri” care atenuau poziția „colivară” strictă a cuviosului Nicodim (ele vor fi eliminate prin decret al Patriarhiei Ecumenice și vor fi omise din edițiile următoare).

și sub tăcere, ci să facă publice tuturor, în primul rând mitropolitului și celor de vază ai Bisericii Moldovei, cele scrise de „Dorotheos al tău”.

Epistolei-tratat despre Mirungere și Botez eruditul ieromonah grec îi anexează, cu rugămintea de a fi tradusă în limba „valahă”, frumoasa scrisoare de iertare pentru fratele Vasile cerută de starețul Paisie. Datată două zile mai târziu, pe 13 august 1785, ea este în același timp o scrisoare de povățuire duhovnicească și de recomandare a primirii grabnice a fratelui Vasile în monahism pentru slujirea credincioasă de care s-a bucurat din partea sa.

Celor două scrisori trimise deodată Vulismas le-a adăugat și două pagini de interesante post-scripturi, din care mai aflăm o serie de detalii interesante: ieromonahul grec îi recomandă starețului Paisie farmacia din Iași a medicului-șef Alexandru Kasimi, unde va putea găsi leac împotriva bolii sale dureroase (zoster, pe cât se pare) care îl chinuia. Îl asigură că nimeni altcineva nu-i citește scrisorile trimise lui de Paisie, la a cărui prețioasă prietenie ține mult. În ce privește propria sa situație la Iași, Vulismas îi spune starețului că va primi detalii prin viu grai de la duhovnicul Serafim, dar că ea a ajuns și mai de plâns. Îl informează totodată că a scris la Smirna pentru cărțile de care are nevoie starețul și, în final, că-i transmite salutările devotate și cererile de rugăciune ale soției logofătului Sturza care stă să nască. Cu acest afectuos salut corespondența greacă dintre eruditul și mult călătoritul ieromonah Dorotheos Vulismas și starețul Paisie de la Neamț se întrerupe.

Uitată timp de două secole în praful unei arhive athonite, ea a fost redescoperită în urmă cu peste patru decenii, fiind publicată în 1986. Editată de un sfert de secol, nu a atras până acum atenția nici unui cercetător. Studiul de față — și traducerea românească anexată — a încercat să ofere elementele necesare pentru justa înțelegere în contextul intelectual al epocii a acestui epistolar extrem de interesant din punct de vedere duhovnicesc și teologic. Nu în ultimul rând întrucât ni-l arată pe sfântul stareț Paisie de la Neamț participând la una din cele mai aprinse dispute teologice ale veacului XVIII având în centru tema Botezului din dublă perspectivă sacramentală și canonică. O dispută uitată, asupra căreia voi revenim pe larg într-un volum-dosar special, întrucât etapele și semnificațiile ei merită din partea teologilor un interes profesionist mai atent decât acela de care a avut parte până acum.

Paisie către Dorotheos

De mii de ori îndrăgite de mine părinte și învățătorule, cu smerenie mă închin prearătatei voastre sfinte înțelepciuni, sărutându-i cu evlavie sfânta ei mână dreaptă.

Precum inima unora era aprinsă când Înțelepciunea și Puterea infinită a lui Dumnezeu le grăia pe cale și le deschidea Scripturile [cf. *Lc* 24, 32], tot așa și inima mea vrednică de milă și umilă a ajuns cuprinsă în întregime de focul dorului meu față de ea; aceasta atât mai înainte, când ea mi s-a vestit dinainte prin faima foarte repede a virtuții și sânguinței ei, cât și acum, încă mai mult, când am auzit de venirea ei cu bun augur aici și oportuna cultivare de către ea a acestei mame a noastre, care e această patrie acoperită de codri, și că, venind ea aici, am să văd cu acești ochi ca într-o oglindă sufletul ei cu chip strălucitor și o să-mi răsune zi de zi în urechi curgerile înțeleșurilor care curg de pe limba ei. Fiind însă împiedicat cu tărie să fac aceasta de slăbiciunea care-mi este tovarășă de viață și parcă concrecută cu mine, socotind că, dacă mă voi îmbogăți fie și numai cu o singură picătură — oricât de mare ar fi ea — din noiunile ei, îmi voi odihni toată năprasna focului, am plănuț de aceea să-i dau materie și prilej, ca prin ea să o ațâț să ia osteneala dorului meu și să o mulțumească în orice fel ar socoti sufletul ei iubitor de înțelepciune. Așadar cu un plan al meu bine gândit scriu, iată, preaînțeleptei tale erudiții prezenta mea scrisoare lipsită de învățătura și o rog fierbinte să binevoiască să mă învrednicească de o binefacere culminantă și să mă facă părtaș de una sau două din ostenele ei, din cele pe care plănuiește să le dea la tipar; căci mă bucur să mi se aducă scrieri ale dascălılor vremii de acum și să-mi imaginez cele ce apar în ele. Încă și din cuvintele rostite acolo dacă are un dublu exemplar, rog să îmi trimită, ca să-mi hrănesc și cu ele dorința nu mică. Și, scurt spus, orice ar socoti chibzuința/înțelepciunea ei că-mi va fi de folos cumva și-i dă mâna să-mi trimită, o rog să nu mă treacă cu vederea și-i voi arăta recunoștința veșnică. Așa cum și pentru scufia pe care mi-a trimis-o îi voi da mii de mulțumiri și o voi pomeni pe viață. Mă rog ca preaînțeleapta ta erudiție să prăznuiască cinstitele și sfintele sărbători cu duh vesel, să salte și să se veselească prin urcușurile puse în inimă, prin care pășește orice om pământesc și trecător spre vederea cerească și nemuritoare. Rămân al prearătatei și sfinteı voastre erudiții smerit copil în Domnul, de voi avea și venerabila ei scrisoare de răspuns care să arate sănătatea ei.

1785, ian[uarie] 1

Paisie stareț[ul] sf[in]t[ei] m[onastiri] Neamțulu[i]³¹

³⁰ Traducere după ed. A.-E. N. TACHIAOS, *The Revival of Byzantine Mysticism Among Slavs and Romanians in the XVIIIth Century: Texts Relating to the Life and Activity of Paisy Velichkovsky (1722–1794)*, Thessaloniki, 1986, p. 259–289. Notele și identificările citatelor biblice și patristice aparțin traducătorului

³¹ Semnăturile starețului Paisie sunt cu chirilice în limba română.

Dorotheos către Paisie

Culminantei voastre înălțimi preacuveite celor sfinte și preadragi mie mă închin
sărutându-i mâna în Duhul Sfânt.

Bravo, omule a lui Dumnezeu și tămăduitorule al sufletelor, lucrătorule credincios al viei de taină și bărbatule al darurilor Duhului! Bravo zic și bravo la superlativ despre arzătoarea și înalta ta iubire față de mine și totodată foarte adâncă smerenie, cele două virtuți care ne leagă de Dumnezeu și întreolaltă. Vai mie, că văd pe avva avvilor făcându-se pe sine însuși copil în scrisorile lui trimise mie și cerând prin ele cuvinte de folos, el care e ploaia îmbelșugată a cuvintelor mântuitoare. Vai că mă bucur de o faimă lipsită de temeii și o presupunere fără realități! Dar, o Nilule al apelor hrănitore de suflet, la care din acestea două te-ai gândit? Să scoți apă dintr-un râuleț secat sau să umpli râulețul, izvorule al contemplațiilor înalte? Ai venit la un pârâu să iei sau să dai ape? Dar pârâul s-a uscat, precum stă scris [cf. 3 Rg 17, 7]. Corbii — vai! — lupii și vulturii, și otrăvurile Isabelei, au înghițit și pârâul, și râulețul. De aceea, tocmai pentru că-mi e secat pârâul și râulețul minții — și aceasta deși este iarnă — mi-am propus în trecut să vin în chip trupesc la tine, râul cel pururea curgător. Dar pentru că nu numai atunci, dar și acum, deși m-am pregătit și am pus în mișcare toate cele bune potrivit proverbului, n-am putut veni, de vină fiind lucrurile care mi s-au întâmplat, de aceea cer eu foarte tare să dobândesc udarea ta, râule preabogat, prin lacrimi și scrisori: de picăturile celor dintâi să mă folosesc pentru curățirea păcatelor mele și pentru insuflarea și puterea cerute de mine pentru slujirea cuvântului dumnezeiesc, iar de scrisori să mă folosesc degrabă pentru inimile îngroșate ale stăpânitorilor acestui popor, și cu mult mai mult încă pentru domnitorul care n-a venit încă³², pentru ca și prin cererea ta toți să fie fierbinți la auzirea, dar încă și mai fierbinți la făptuirea cuvintelor dumnezeiești, și așa de toți să fie slăvit într-un suflet, într-o râvnă și într-un glas Tatăl împreună cu Fiul și cu Duhul Sfânt. Fii sănătos.

Iași, 1785, ian[uarie] 31

Al venerabilității voastre iubitoare de frați în Hristos frate D[orotheos] Vul[ismas]
i[eromonahul]

Preadumnezeiescului între foarte distinși părinți preavenerabilului egumen al sfintei
mănăstiri Neamț kyr Paisie, preadragului mie în Domnul cu închinăciune.

Aceluiași când a revenit la Iași după ce s-a despărțit de el.

---

³² Pentru că denunțase purtarea provocatoare a consulului Austriei în Principate (după tratatul de la Kuciuk-Kainargi din 1774), ambasadorul Austriei în Istanbul a obținut destituirea domnului fanariot al Moldovei Alexandru I Mavrocordat (1742–1812, domn între 8 iunie 1782–12 ianuarie 1785), fiul lui Constantin Mavrocordat. Înalta Poartă l-a înlocuit cu fiul fratelui lui Constantin Mavrocordat și dragoman al Porții: *Alexandru II Mavrocordat*. Acesta a domnit între 12 ianuarie 1785–14 decembrie 1786 fiind mazilit la insistențele Austriei și s-a refugiat în Rusia, fiind capul unei conspirații antiotomane ruso-grecești, fiind înlocuit cu Alexandru Ipsilanti (decembrie 1786–aprilie 1788). În 1787, Moldova a fost ocupată de trupele austriece și apoi rusești în timpul războiului ruso-austro-turc care a durat până în 1791, continuarea celui anterior dintre anii 1768–1774, conflicte militare îndelungate și cu distrugerii multe care și-au desfășurat operațiunile pe teritoriul principatelor române. Interesant de știut că în 1774 Imperiul țarist a fost gata să anexeze cele două țări române, renunțând în ultimul moment la acest plan în favoarea împărțirii Poloniei cu Prusia și Austria.

Paisie către Dorotheos

Marii voastre minți cu adâncă bogăție și împodobite cu toate virtuțile mă închin iarăși smerit și sărutându-i mâna cu smerenie.

Unde există oameni inițiați în cultură [*paideia*] și care trăiesc mai mult pentru spirit decât pentru trup, caracterele lor produc prin niște semne înfățișarea lor înșiși; și chiar de-ar fi absenți, se înfățișează pe ei înșiși ca prezenți prin niște cuvinte. Pentru că nu e vorba să arate în ei înșiși ceva trupesc, ci numai spiritual, care se arată foarte ușor și prin altele, dar cel mai mult prin scrisori. Lucruri care am văzut și eu din experiență că sunt adevărate. Iar în sfânta ei scrisoare mi-am imaginat întreg caracterul ei încununat cu podoaba virtuților lor, multicolor prin harurile duhovnicești, a căror desfătare se cădea să o urmăresc de departe, iar acum m-au urmărit ele pe mine punându-mi-le înainte sub ochi și zugrăvindu-mi-le; și așa am umplut sufletul meu de voieșie și veselie duhovnicească, dar și de o strâmtoare și sufocare tare: una din pricina semnelor distinctive cunoscute, iar alta din pricina elogiilor exagerate și peste măsură pe care mi le scrie. Oferindu-mă însă pe mine însumi slujitor înflăcărat curgerilor ei, îmi mărturisesc recunoștința neîntâmplătoare sfintei voastre înțelepciuni, rugând-o și pe mai departe să nu înceteze și-și întindă mâinile cu implorare la Dumnezeu pentru mine și pentru frăția dimpreună cu mine, rugându-se ca să fim făcuți vrednici să ne cunoască pe noi cei mai de necinste și mai păcătoși decât toți oamenii de pe pământ. Fiindcă așa suntem cu adevărat și mare nevoie avem de meșteșugul acestei tâlcuiri elementare, ca să luăm o simplă ușurare de la dreptul Judecător în ziua judecății. Am văzut și câte le-a schițat sfânta voastră înțelepciune în memoriul [*hyposēmeiōma*] separat, care era în afara scrisorii ei, și mult aș fi avut să mă sârguiesc să-mi aduc și contribuția mea după putere la zidirea acestui lucru de folos obștesc și de mântuire sufletelor; dar în certitudinea neșovăielnică a conștiinței mărturisesc înțelepciunii voastre sfinte și credibile prin ea însăși că mi se ridică părul de la picioare și până în creștet când mă socotesc să întreprind un lucru de acest fel nu din alt motiv decât din pricina desăvârșitei mele lipse de îndrăzneală, a cărei cauză o vei auzi din gura ascultătorul meu Nectarie. Cu toate acestea, gândindu-mă la înalta judecată și înțelepciune a ei, nu deznădăjduiesc că, în modul în care o va lumina Duhul Sfânt, înțelepciunea și erudiția ei va putea să-i aducă la ascultare, ca să alerge în chip uimitor spre împlinirea scopului ei. Căci toate i se fac ușor de cucerit înțelepciunii, chiar și cele cu neputință de nenădăjduit. Acestea le declar cu îndrăzneală filială chibzuinței/înțelepciunii voastre culminante și rog să fiu învrednicit pe mai departe de sfintele și preaînțeleptele ei scrisori. Al preavenerabilei voastre paternități smerit fiu.

1785, febr[uarie] 18

Paisie, stareț[ul] sf[in]t[ei] m[onastiri] Neamțulu[i]

[*Post-scriptum*]

La porunca ei atotcuvioasă iată unul din ascultătorii mei spre trebuința slujirii ei în casă, și care, deși e foarte tânăr și nedesăvârșit cu vârsta, rog fierbinte preainalta voastră judecată să-l primească cu iubire și să suporte cu bunăvoință părintească ușurătatea vârstei lui copilărești. Am primit și sfintele tale daruri părintești și mulțumesc tare mult, dar rog, dacă se vor găsi și alte lucruri ale dascălilor vestiți acum, să se îngrijească de cineva și să le a[ducă].

Mult truditorei și foarte sânguincioasei voastre ambiții de sporire și îmbunătățire a neamului nostru creștinesc mă închin sărutându-i mâna în Duhul Sfânt ei cu smerenie.

De lucrul fără nădejde întâmplat ei, venerabilul meu părinte, am fost informat încă înaintea veneratei ei scrisori către mine și încă înainte să vină la mine fiecare din frații Ghenadie și Vasile, de către unul din frații noștri care a trecut pe atunci din întâmplare prin curțile domnești și s-a întors aici. Dar ce folos îmi este, că mi s-a adus o veste bună, ci mi s-a vestit o veste de mâhnire. De aceea m-am întristat, și m-am întristat foarte tare; m-am întristat mai mult decât s-a întristat cinstirea ta. Și nu numai asta, dar am și plâns cu amar, socotind că din pricina păcatelor mele a pățit cinstirea ta acestea, întrucât numai de când a plecat de la noi i s-a întâmplat un astfel de lucru abominabil, și nu altcândva. Cu toate acestea, slavă lui Dumnezeu care i-a dat schimbarea în mai bine! Am încercat această întristare și pentru plecarea ei de la noi, aducându-mi aminte de această conviețuire și convorbire evlavioasă și mângâietoare, cum nu mă îndoiesc ca acest lucru să fie ascuns nici însăși cinstirii tale.

Mai mulțumesc lui Dumnezeu și pentru că, precum se vede, a rânduit ieșirea ei de aici pentru o soartă mai bună și poate spre folosul și al altora, dar mai cu seamă al meu însumi. Nu știu să-i descriu cât de mult m-am bucurat și am lăudat peste măsură de Dumnezeu trimisa ta intuiție când am auzit că ai judecat să pleci la acei bărbați demni de admirație ca întâi erudiți și luminători ai pământului locuite de sub cer, ca să reflectezi împreună cu ei despre cele mai necesare pentru fiecare din acele teme duhovnicești. De aceea mă rog Sfântului Dumnezeu să binevoiască cât mai repede venirea și întoarcerea ei împreună cu ele, ca să am și eu confirmarea mai plină de certitudine a celor despre care am vorbit. O rog numai să reflecteze împreună cu ei o dată, de două ori și de patru ori despre cele ce le-am grăit, ca să înțeleagă exact ce fel de opinie am despre cunoscutele teme duhovnicești și acești luminători. Pe lângă acestea o rog și aceasta: ca atunci când ajunge acolo să-și ia osteneala să-mi achiziționeze două cărți alcătuite de Petru cel Mare în rusește și numite „*Ukazi*”, adică decrete imperiale, și care au fost răspândite în Împărăția Rusiei, ca să îndrepte lucrurile potrivit acelor decrete imperiale. Împreună cu acele decrete se cuprinde și întrebarea Bisericii Rusiei care s-a făcut către Marea Biserică [din Constantinopol] și decizia ei sinodală către Biserica Rusiei despre modul în care trebuie să fie primiți și numărați împreună cu ortodocșii cei înstrăinați de Biserică și care vin la Biserica noastră Ortodoxă³³. Iar dacă

³³ Referire la scrisoarea (*gramata*) din 31 august 1718 a patriarhului ecumenic Ieremia III (1716–1726) către țarul Petru cel Mare (1672–1725), care a întrebat dacă luteranii și calvinii care vin la Ortodoxie trebuie botezați sau mirunși, primind de la Sinodul din Constantinopol drept răspuns să fie primiți doar prin Mirungere; cf. TACHIAOS, *op. cit.*, p. XLVIII, n. 55, care trimite la: *Polnoe sobranie zakonov Rossijskoi Imperii s 1649 goda*, vol. V, Sankt Petersburg, 1830, p. 586, nr. 3225.

Patriarhul ecumenic scria aici lui Petru cel Mare următoarele: în scrisoarea pe care Înălțimea Ta ne-ai trimis-o „ai întrebat și ai cerut de la Marea Biserică a lui Hristos părerea despre luteranii și calvinii care vin la bine-cinstitoarea și neprihănită dogmă a credinței noastre ortodoxe: dacă trebuie ei rebotezați sau alăturați fiilor și moștenitorilor Împărăției cerurilor numai prin dumnezeiescul Mir? Această întrebare a fost pusă în trecut de unii și patriarhului Constantinopolului de fericită pomenire Ciprian [1708–1709; 1713–1714]. Și când a fost cercetată cu grijă de Sfântul Sinod s-a hotărât potrivit sfințelor canoane, pe care socotesc de prisos să le transcriu aici cuvânt de cuvânt și să le enumăr cu numele lor, că trebuie desăvârșiți doar prin ungerea cu dumnezeiescul Mir și nicidecum să fie rebotezați, atunci când vin de bunăvoie la sfânta slujbă [închinare, cult] ortodoxă, după ce au afurisit mai înainte ciudatele lor predanii părintești și neghioabele lor sofisticării și au mărturisit sincer tot ceea ce învață și propovăduiește duhovnicește Biserica Catholică Apostolică Răsăriteană. Și întrucât așa a fost părerea privitoare la

nu se poate aceasta — ceea ce nu mă convinge, pentru că se găsesc foarte multe exemplare — apoi să mijlocească la cineva din supușii aceia să vrea să copieze prin îndemnul lor și această întrebare și răspuns care-mi sunt foarte necesare.

Și în această perioadă, pentru că n-am putut să-l conving pe cel pe care-l știe cinstirea voastră să o urmeze — și aceasta din pricina pe care o spunea și o spune mereu: că se teme sufletul lui —, iar pe Sofronie n-am îndrăznit să-l îndemn la ieșirea din mănăstire din pricina stării sufletului său cunoscută mie, Dumnezeu Cel slujit de cinstirea voastră s-a îngrijit de un altul, care, deși nu e tuns de mine, totuși pentru că fratele a făcut totuși destul timp în tovărășia mea și are o stare bună și pașnică, e mult mai bun și superior lui Sofronie și Vasile, lui Vasile încă și în înțelegerea limbii grecești vorbite, încă și a celei clasice. De aceea o rog să-l primească în locul tuturor acelor cu mai multă iubire și bunăvoință, întrucât poate să fie mult mai mulțumită cu el decât a fost mulțumită cu aceia. Dar și pentru că însuși Vasile se teme de erudiția voastră și e foarte întristat de greșeala pe care a făcut-o, întrucât l-am asigurat eu că greșeala lui aceasta e mare și mult l-am muștrat în față înaintea celor mai mari ai lui și plânge și e îndurerat și se căiește din inimă; și mai făgăduiește că, atunci când vom fi învredniciți să ne desfătăm iarăși de voi aici, el însuși va cădea și va cere iertare cu lacrimi. De aceea rog mult buna ei blândețe să nu lase un suflet necăit și abătut, ci să binevoiască imitându-L pe Hristos, și imitând pe Dumnezeu spre pocăința lui, și să trimită înscris iertarea, ca să se poată împărtași în zilele ce vin. Fiindcă dacă eu nu văd în scris iertarea lui de către ea nu îndrăznesc să-l dezleg să se împărtașească; și decât să-l văd descurajat, prefer să mă pun pe mine însumi înainte vinovat și să cer eu iertare. De aceea, cer să-mi atribuie mie toată greșeala și pentru iubirea ei părintească față de mine să-l învrednicească de iertare părintească scriindu-i înainte să plece o scrisoare de iertare. Rog din suflet acest lucru, și fie să nu-l pierd. Căci dacă nu-l vei învrednici de iertare și ne vom învrednici să ne bucurăm iarăși de cinstirea voastră aici, mă tem că fiecare suflet se va închide în sine de la a-i sluji, bănuind că-l va aștepta și pe el o legătură de neocolit.

Am văzut și a doua confirmare care, spune, că ne-a făcut-o Stăpânul [mitropolitul] nostru³⁴ hotărârii luate de mine mai înainte, ca să-i botez în chip neîmpiedicat și neșovăielnic pe uniții ungureni [*oungarous ounitas*] care vin la mine, și mulțumesc. La aceasta nu m-am opus, nici nu mă opun, fiindcă și ziceam înțelepteii sale erudiții, dacă n-a uitat, că eu pe unii ca aceștia îi botez, și, botezând când unul, când doi, alteori trei, și de multe ori chiar mai mulți, nu voi înceta, chiar dacă nu în chip nemijlocit din pricinile cunoscute ei, dar în chip mijlocit prin unii din prietenii mei vecini, neîncetat. De aceea cererea mea a fost ca ea să-l întrebe pe Stăpânul [mitropolitul] nu despre aceasta, ci despre cei primiți prin Mirungere și numărați împreună cu ortodocșii noștri, dintre care avem și aici unii. Dar și această întrebare să o rezerve pentru acei erudiți de

---

această chestiune a aceluia slăvit patriarh la vremea lui și a sfinților arhieriei care au fost împreună cu ei, aceeași e și judecata modestiei noastre care judecăm în acord cu ei și nu socotim nimic contrar în această privință, ci întărim și stabilim ca acest lucru să fie neschimbat în veci. De aceea, prin această scrisoare patriarhală de întărire declarăm că aceia care pleacă de la ereziile luterană și calvină și se alătură bine-cinstitoarei mărturisiri a neprihănitei credințe a creștinilor ortodocși, ținând și mărturisind tot ceea ce învață bine și cucernic Biserica Răsăriteană, nu trebuie rebotezați, ci făcuți doar prin ungere cu sfântul Mir creștini desăvârșiți, fii ai luminii și moștenitori ai Împărăției cerurilor. De aceea e trimisă această scrisoare Înălțimii Tale iubitoare de pace, ca pe viitor această chestiune să fie soluționată fără nici o îndoială așa cum scriem în ea.”

³⁴ Gavriil Calimachi (n. 1710), mitropolit al Moldovei din 1760 și până la moartea sa pe 16 februarie 1786 (după ce din 1745 până în 1760 fusese mitropolit al Tesalonicului). Gavriil Calimachi primise în 1763 la Dragomirna obștea româno-slavă a starețului Paisie plecată din Sfântul Munte și aprobase pentru obștea paisiană faimoasa „Regulă” monahală chinovială în 18 puncte trimisă de starețul Paisie într-un memoriu adresat mitropolitului și episcopilor Moldovei.

mâna întâi și luminători excepționali, la care este toată înțelepciunea și deplina certitudine, între care e și Preasfinția Sa care biruie [*nikephorousa*]³⁵ în toate și pe toți, care a dus mai multe lupte și luptă, și, așa cum m-am convins, încă și [Preasfinția Sa] cea care are încă dorințe nobile [*eugenisousa*]³⁶, pentru că veșnicul Dumnezeu le întinde viața ani îndelungați; evident împreună cu preacinstirea și erudiția voastră foarte dragă mie. Ca să mă întărească să stau împotriva dușmanilor nevăzuți și să șterg cât mai repede pâcla groasă așternută în suflet din pricina neștiinței; ca să fiu găsit vas pregătit pentru primirea prețioaselor miruri vărsate de voi în mine, căci potrivit Teologului [Grigorie din Nazianz] mirul nu se încredințează unui vas putred³⁷.

1785, iul[ie] 23

Al erudiției voastre, a cărei și plecare și venire sunt spre folos obștesc, în foarte nevrednicele mele rugăciuni cald iubitor

Paisie stareț[ul] sf[in]t[ei] m[onastiri] Neamțulu[i]

[*Post-scripta*]

Am primit și binecuvântările [darurile] cu care sufletul ei a miluit nevrednicia mea și inima mea și-a ieșit din sine [în extaz] zicând: De ce ne-a făcut aceasta Domnul? Ce-I vom spune în schimb Domnului sau ce vom grai ori cu ce ne vom îndreptăți? Domnul Dumnezeu să Se umple de mirosul buneii voastre miresme. Încă și cele treizeci [de monede?]. Și iarși zic: De ce aceasta? Nu era destul că am găsit har înaintea Domnului meu? Și pe lângă aceasta tomurile scrierilor lui Vlemmydes editate de ea³⁸, dintre care unul a fost dat lui Pafnutie potrivit poruncii ei, și pentru care mulțumesc.

Mulțumesc pe lângă acestea mult și pentru înștiințarea noilor vești, pentru care te rog să ne mai faci cunoscute și altele, dacă afli în cazul în care n-ai aflat încă. Fiindcă Dumnezeu știe cât de mult doresc și vreau să aflu vești recente, nu pentru plăcere, ci pentru multele lucruri necesare și de folos care-mi răsar de aici. Dacă socotești că tomul sfântului Simeon³⁹ nu poate să-i fie de folos în această perioadă, poate să mi-l trimită, iar dacă nu, o rog să aștepte.

Despre reîntoarcerea lui Serafim la cele de acolo [la Iași] să nu se mire erudiția voastră, pentru că ea s-a făcut dintr-o necesitate mare și indispensabilă, dat fiind că noi murim de foame nu din lipsă de grâu, ci întrucât cel numit Păpușoiu și ceilalți duhovnici nu vor să vină din pricina purtării necivilizate. De aceea rog să fie primit cu aceeași față veselă obișnuită, primind prin el cu bunăvoință părintească și pe ascultătorul care vine la ea,

---

³⁵ Aluzie la eruditul monah și savant iluminist grec Nichifor Theotokis (1731–1801), stabilit în Rusia, unde a ajuns episcop de Cherson între 1779–1786 și arhiepiscop de Astrahan între 1787–1792. Theotokis fusese profesor la Academia domnească din Iași în 1764–1765 și 1775–1776. Din acest ultim interval ar putea data singura scrisoare păstrată a starețului Paisie către Theotokis, care i-a scris ca din partea epitropiei școlilor cu propunerea — declinată de stareț — de a înființa o școală la Neamț.

³⁶ Aluzie la eruditul monah și savant iluminist grec Evghenie Vulgaris (1716–1806), stabilit și el în Rusia, unde a devenit episcop de Cherson între 1775–1779, când s-a retras cedându-i scaunul lui Theotokis.

³⁷ Cf. GRIGORIE TEOLOGUL, *Poeme morale* 33, 8; PG 37, 928 A.

³⁸ Ediția în trei tomuri legate într-un singur volum a câtorva din scrierile eruditului bizantin Nichifor Vlemmydes (1197–1272) publicată de Dorotheos Vulismas cu titlul *Epitome logikes* [kai physikes], Leipzig, 1784, 199 + 204 + 140 p.

³⁹ Nu poate fi prima ediție a scrierilor sfântului Simeon Noul Teolog în traducerea neogreacă a monahului Dionisie Zagoraios publicată la Veneția abia peste câțiva ani în 1790 (*Ta euriskomena*), de cuviosul Nicodim Aghioritul, care a îngrijit-o pentru tipar și a scris cuvântul-înainte (cf. CITTERIO, 2001, p. 247–249). Ar putea fi mai degrabă prima ediție a operelor sfântului Simeon al Tesalonicului († 1429) publicată sub patronajul patriarhului Dositei al Ierusalimului la Iași în 1683.

numit Ierotei. Pentru că duce lipsă și de dulamă și de rasă, rasă i-am dat-o eu din lipsa noastră de acum, dar dulamă n-am îndrăznit să-i dau împotriva voii tale pe cea trimisă de erudiția ta lui Vasile. Căci lui Vasile nu-i este necesară, pentru că el rămâne în munți; i-am trimis-o în schimb ei prin el, ca să judece despre ea erudiția ta cum știe mai bine. Va veni la ea și fratele Onoriu, dacă n-a venit încă, care să fie primit de ea cu bunăvoință și părintește în locul meu însumi, și al fratelui Teodosie, care neputând să vină singur din pricina lucrurilor care-i stau înaintea, vine fratele Onoriu⁴⁰, care știe foarte exact cele ale lui [...] ⁴¹.

5

Paisie către Dorotheos

Mult îndrăgitei de mine paternități mă închin iarăși sărutându-i în Duhul Sfânt mâna cu smerenie.

Să nu te miri câtuși de puțin, venerabile părinte, de întârzierea răspunsului dat de mine paternității voastre. Fiindcă m-au împiedicat acele pricini pe care știe chibzuința/înțelepciunea voastră că ne războiesc: mai întâi, faptul că nu suntem îndemânatici la nici un lucru bun; în al doilea rând, neregularitatea chestiunilor noastre din pricina de necuprinsului împrejurărilor care-și succed unele altora; în al treilea rând, raritatea necuvântătoarelor [animalelor]; în al patrulea, și culmea lor, faptul că nu ajunge să ia sfârșit o scrisoare și îndată ne plachează de altundeva altele, sau mai necesare sau mai constrângătoare, și cât răspundem la acelea rămân în urmă celelalte. Acestea sunt pricinile pentru care, cu toată grija mea să răspund mai repede scrisorii ei trimise mie prin fratele Ghenadie, nu am putut. Pe lângă acestea mai e și alta, din cele ce nu sunt de disprețuit: revărsarea peste măsură a apelor, care ni s-a făcut nu puțină piedică atâtea zile trecerii într-acolo [spre Iași] a fratelui Serafim și reîntoarcerii de acolo a lui Onoriu. De aceea o rog să mă ierte. Cred să se găsească prin rugăciunile sfinților și altă tovărășie să plece cu ea, numai să binevoiască atotbunul Dumnezeu să ni se facă neîntârziată călătoria această văzută.

Am primit și rețeta trimisă mie de medicul-șef [din Iași] prin Onoriu, și-i mulțumesc acestuia, aceluia și părinției voastre purtătoare de grijă. Pe lângă aceștia îmbrățișez rugător evlavioasele închinăciuni ale preacuvioasei Cassiana, convenite inimii ei curate și smerite, pe care le-am primit, și făgăduiesc să vă împlinesc porunca (măcar că sunt nevrednic), numai făgăduiți-mă, și voi, și ea, înflăcărare și belșug în rugăciunile voastre personale. Căci ochiul ei foarte ager a văzut din vechime cele ale noastre și nu mai are nevoie de un cunoscător.

În aceeași zi în care a plecat de aici Serafim, fratele Vasile s-a îmbolnăvit greu și atât de tare, încât a ajuns să bată la porțile morții și, temându-se toți să nu iasă dintre oameni, la cererea stăruitoare a multora și cu permisiunea mea unul din ieromonahi l-a cuminecat; după care și-a putut reveni, dar acum a căzut iarăși cu primejdie în aceeași boală. De aceea cer și eu stăruitor de la bunăvoirea și afecțiunea ei părintească să-l învrednicească de un înscris de dezlegare, ca să nu moară nedezlegat, și de iertare mai nobilă pentru mine, pentru că i-a dat permisiunea să se cuminece nu purtat de dispreț

---

⁴⁰ Despre părintele Onoriu spițerul obștii Neamțului, a se vedea § 34 din „Viața” cuviosului stareț Paisie scrisă de Isaac Dascălul, Deisis, Sibiu, 2002, p. 304–305.

Despre medicul-șef (*archiatros*) din Iași Alexandru Kasimi, a se vedea mai jos post-scriptumul scrisorii lui Vulismas din 13 august 1785.

⁴¹ Ultimele rânduri sunt indescifrabile din pricina tăierii unor cuvinte.

împotriva ei sau de încălcare a canoanelor, ci cum s-a spus mai sus. Cer din suflet acest lucru și fie să am parte de cererea mea.

Al paternității voastre foarte afectuoase același smerit

Paisie stareț[ul] sf[in]tei m[onastiri] Neamțulu[i]

1785, aug[ust] 9

[*Post-scriptum*]

Am primit și cartea sfântului Simeon și mulțumesc. O rog să mijlocească însă, dacă nu e greu, pe lângă dascălul kyr Balanos⁴² să ne aștepte cu cartea sfântului Ioan Scărarul.

6

Dorotheos către Paisie

Mult îndrăgitei de mine și preaînțeleptei ei venerabilități mă închin sărutându-i la rându-mă mâna în Duhul Sfânt.

[I. Partea personală și circumstanțială]

Târzii, dar cât de dulci gâtlejului meu sunt cuvintele tale, mai presus decât mierea îmi vine să spun împreună cu scriitorul de psalmi David [Ps 118, 103] sunt scrisorile tale preasfinte și preadulce. Căci ce nu este dulce în ele? Sau, ca să vorbesc și mai adevărat, ce anume din ale tale nu poartă rodul foarte dulce al mierii și dulceața harului asemenea unei albine duhovnicești? Căci buzele bărbaților drepți picură înțelepciune [Pr 10, 31] și cuvinte de faguri de miere, iar dulceața lui e vindecare sufletelor. Căci sufletul de frate adevărat, care suferă în chip firesc, suferă imitându-L pe Hristos, împreună cu rănilor fratelui care suferă, se pleacă asupra lui și le vindecă, acela suferind și îndurerându-se și împreună cu cele ale mele mi-a oferit în chip minunat dulceața vindecării. De aceea nu mai e în mine amărăciune și vai, căci socotesc că nici primăvara nu e așa de dulce după iarnă cum e să aibă cineva compasiune în însăși iarna patimilor sufletului și să sufle în ea primăvara mai dulce a mângâierii și vindecării, așa cum tu însuși m-ai tiranizat cu folos, preaiubite, lăsându-mă prin întârziere să lupt puțin cu această iarnă, dar acum mi te-ai arătat prin scrisorile tale mai dulce și mai plăcut decât o primăvară. De aceea, întrucât iarna durerilor mele a fugit prin însăși citirea scrisorii tale pline de compasiune, am fost adus la primăvara voioșiei și desfătării duhovnicești și a bucuriei cu lacrimi; și martor ocular demn de crezare al acestei primăveri și pătimiri dulci și de lacrimi curgătoare s-a făcut însuși cel ce mi-a înmânat scrisorile, preaascultătorul de poruncile tale, foarte aprinsul și foarte fierbintele Serafim, atât prin nume, cât și prin tâlcuirea numelui său⁴³.

Iar faptul că înălțimea voastră a fost atât de modestă cu privire la însăși revenirea aici a duhovnicescului Serafim, încât prin ea să nu fiu lipsit de ceva pentru că sunt străin, și aceasta în ciuda ananghiei foametei căzute peste voi, iar el să primească acest lucru cu față veselă, în ce dispoziție crezi că m-a adus? Cu două lucruri m-ai convins ca, intrând în rezervorul lăuntric al plânsului, să schimb lacrimile bucuriei în lacrimile întristării: prin impropriul înseși cererii voastre de plâns către mine la fratele Serafim (căci adânc

---

⁴² Nu poate fi în nici un caz vorba, cum crede Tachiaos, p. LI, nota 59, de cunoscutul cleric și erudit grec Balanos Vasilopoulos (1694–1760).

⁴³ Cf. DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre ierarhia cerească* VII, 1; PG 3, 205BC.

ei înțelegere Știe bine că din pricina neputinței fraților de acolo, precum, dacă-mi îngădui să spun, și a celei a fratelui Serafim, hotărâsem împreună cu voi că e mai bine să rămână cu voi decât să-și facă tabăra în Iași); precum și prin această foamete care vă amenință. Cu privire la cel dintâi lucru, și anume cu privire la cererea improprie venită de la voi, ce dispoziție am eu față de venirea din nou aici a iubitului Serafim, aceasta vă va vesti el însuși. Iar cu privire la cel de-al doilea, ce trebuie să mai spun câtă compasiune am avut și am? Știe Dumnezeu Cel ce vă spune și vouă și nouă și tuturor celor ce au crezut în El. Nu te las nici nu te voi părăsi. Sunt ferm convins că El, Care e aproape de voi, Care vă învrednicește de darurile duhovnicești cele mai mari ale Lui și binevoiește să locuiască și să umble în voi, nu vă va lipsi nici de aceste daruri trupești mai mici, chiar dacă uneori prin ele vă face o punere la încercare spre folos. Căci negreșit nu vă va lăsa niciodată pe voi, care strigați la El ziua și noapte, care rămâneți în chip neclintit în poruncile Lui și cereți mereu cu osteneală Împărăția Lui, să fiți lipsiți de alimentele necesare și care vă sunt de folos, El care a săturat multe mii de oameni cu puține pâini [cf. Mt 14 și par.], iar pe vremea lui Ilie a hrănit pe cei Șapte mii de bărbați care nu și-au plecat genunchii lui Baal [3 Rg 19, 18] și toată suflarea, umplându-i de hrană, și pe aceștia și pe corbi; ci fie prin cei către care scrieți, fie prin alții către care n-ați scris, nici nu-i cunoașteți, El o va lua înaintea voastră, care stați sub amenințarea foametei, și nu vă va lăsa să fiți încercați peste ce puteți, precum stă scris. De aceea să se îmbărbăteze și să se întărească inima voastră nădăjduind numai în Domnul.

[II. Partea duhovnicească — cazul fratelui Vasile]

Iar pentru că, o suflet preaiubitor și preacompătitor, ai constatat că lucrurile lui Vasile sunt într-o amară pocăință, înălțimea voastră nu mai trebuia să-mi ceară iertare pentru el, fiindcă din scrisorile mele anterioare, dacă-mi aduc bine aminte, are destulă siguranță să verifice cele ale lui, dacă nu ascultă, după cum vi se pare, drept pentru care acela a fost judecat în chip cucernic de voi, ca și mai înainte. Dar, o tu cel afectuos și îndurător, o iubire părintească și suflet aprins de bun păstor gata să te jertfești pentru oi [cf. In 10, 11], ca și cum eu nu m-aș fi plecat asupra suferinței aceluia, te-ai pus o bunule păstor, pentru el pe tine însuși. Dumnezeu Știe, părinte, că eu n-am poruncit altceva lui Vasile decât să recunoască de cine anume fiind furat n-a vrut să Știe pecetluirea noastră duhovnicească; așadar, ca să recunoască că cei pecetluiți și legați cu cuvânt și după canoane de un duhovnic e cu neputință să fie dezlegați de altul, dacă nu i se întâmplă celui pecetluit moarte, precum și că se poate și numai pe cât pleacă de bunăvoie capul și apoi îl ridică să ne întristeze pe noi și prin noi pe Duhul Sfânt, de aceea m-am arătat oarecum aspru. Dar pentru că acestea și cele asemănătoare acestora scrise de voi m-au încredințat că Vasile a recunoscut frumos și s-a căit amarnic, nu mai sunt aspru pe acesta, care m-a slujit cu credință și m-a ajutat cu căldură pe drum într-o situație delicată, și care a căzut mai degrabă din neștiință decât cu știință; nu mai sunt aspru pe Vasile, ca nici Duhul Sfânt să nu fie aspru cu mine, și acestea pentru că preaiubitoarea voastră părinție mijlocește la mine în Duhul Sfânt. Așadar, așa cum aceasta a primit cu îndurări părințești și a dezlegat toate păcatele celor ce aleargă la ea în căință și în mărturisire, tot așa să-l primească și pe Vasile care și-a recunoscut și mărturisit greșeala comisă în neștiință și necomisă și împotriva mea și să-l dezlege prin rugăciunile rânduite punând mâna lui ca a mea pe capul lui, și să fie dezlegat de legătura mea pusă prin economie, să fie binecuvântat și să se învrednicească de comuniunea fraților cât mai repede, ca să nu se afunde într-o întristare și mai mare și să nu fim covârșiți de satan, căci nu ignorăm gândurile lui, ca să vorbim ca Pavel [2 Co

2, 11]. Mai mult, pentru amara lui pocăință și credincioasa lui slujire față de mine, fiți grațioși cu el și scurtați-i timpul de încercare și rânduiți-l din ceata celor puși la încercare în cea a monahilor, și eu vă voi fi recunoscător.

Foarte mare recunoștință am pentru voi și pentru trimiterea ascultătorului Ierotei, altoit de pe măslinul sălbatic pe cel bun, pentru că este, cum îmi scrieți, pașnic, măcar că nu e cunoscător al limbii grecești clasice, cum îmi remarcăți, și nici măcar greaca populară vorbită cum se cuvine. Pentru pacea gândurilor mele să se facă de către voi pentru mine o mențiune despre el, dacă se întâmplă iarăși o piedică în calea cunoscutei mele treceri de aici, și mai rămân aici sau trec în altă parte [în Rusia], dacă binevoiți să-mi urmeze, cu ascultarea voinței lui, sau nu, ca să știu.

[III. Partea teologică — mic tratat despre Mirungere și Botez]

Să știi însă și tu însuți, o preacinstitorule de Dumnezeu și preaîndrăgite, că eu îmi voi rezerva timp mai deplin să discut cu preainvățații bărbați arătați mai înainte de mine, dacă va da Dumnezeu, despre toate temele duhovnicești discutate unul cu altul; și mai ales despre uniții ungureni primiți prin Mir, cum îmi remarci, dacă trebuie botezați și ei, sau nu. Dar pentru că, o preadumnezeiesc părinte, viitorul e neclar și, după despărțirea de acea frumoasă tovarășie, alăturarea mea celor de care vorbeam n-a mai devenit sigură, îți cer să-ți readuci frumos în minte cele grăite unul cu altul de multe ori despre acelea. Căci mie mi se pare că argumentul discutat de multe ori de noi despre acelea a arătat că și ei trebuie să fie botezați ca și cei care n-au fost primiți prin Mir, fără să lase, cred, nimic aporetic sau insolubil.

[inconsecvența practicii mitropoliei]

Dacă vreți să cunoașteți din experiență că mitropolitul [de la Iași] îi botează și pe cei care au venit și au fost primiți prin Mir, să știți că, pe când eram la Neamț, în Sâmbăta Mare l-a primit prin Botez pe ascultătorul Petru de la Trei Ierarhi, care era așa, adică venise fiind primit anterior în Moilov prin Mir.

Iar dacă vei zice, de ce nu-i învață [mitropolitul] cuvântul adevărului și-i botează și pe ceilalți care au venit fiind primiți înainte numai prin Mir, dar nici măcar pe cei care n-au venit nici așa, căci cei mai mulți din această eparhie [Transilvania] sunt de fapt fără Mir? Să fii convins că și eu sunt nedumerit despre aceasta, părinte; căci afară de frică — iar aceasta e în dezacord cu cuvântul adevărului — nu știu nimic altceva în el. Fiindcă se poate să cedeze pentru că nu are catehetul riguros [*akribēn*] drept econom credincios și înțelept al acestei întreprinderi; deci dacă va găsi unul, va alege frica acolo unde, potrivit cu ce stă scris, nu este frică [*Ps 52, 6*], iar dacă e ceva mai mult decât frica, Dumnezeu știe. Pentru că eu nu m-am dus încă de două ori la Preasfinția Sa de când m-am întors de acolo, de aceea nu mi-a fost cu putință să scriu de o economie.

[argumente biblice și patristice]

Dar fericit și de trei ori fericit, cinstite părinte, cel ce și cunoaște, și face voia Domnului [cf. *Lc 12, 47*], de care fie să-mi fi întărit și călăuzit ca să botezi fără frică și fără șovăială deopotrivă pe toți cei primiți prin Mir, ca și pe cei care n-au fost deloc mirunși, aliniindu-te Domnului Care n-a zis ucenicilor Lui să-i ungă pe cei ce cred în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, ci să-i boteze [*Mt 28, 19*]; nici n-a zis, iarăși, cel ce a crezut și a fost uns se va mântui, ci cel ce a crezut și a fost botezat [*Mc 16, 16*], nici n-a zis despre renăscut din Mir și din Duh, ci din apă și din Duh, că va intra în Împărăția cerurilor [*In 3, 5*]. De unde se vede necesitatea mântuirii noastre mai întâi prin Botez, și nu prin altă Taină. Aceasta o spune și articolul zece al Simbolului [credinței]: „Mărturisesc un Botez spre iertarea păcatelor!”

Căci toată tăria Mirului ne-a fost predată și reglementată după Botez; drept pentru care și canonul 48 al Sinodului de la Laodiceea spune că după Botez cei ce primesc luminarea trebuie să fie unși, și de aceea se numește Mirul luminării și Pecetea a Darului, potrivit lui Gavriil al Filadelfiei (în capitolul IV despre Mir)⁴⁴.

Așadar mint în chip vădit cei care primesc prin Mir pe uniții care n-au luat Botezul. Căci de către care Biserică li s-a dat Botezul ca să spunem că e adevărat că sunt unși după Botez? Fiindcă Biserica aceea care-l oferă pe acesta nu e Biserica uniților, ci Biserica una, catholică [sobornicească] și apostolică a răsăritenilor, de care aceia rupându-se au adus slujire [cult; *elatrousen*] capului papei și, prin urmare, tuturor dogmelor blasfemiatoare și gândirilor papale despre Duhul Sfânt.

Unde e Botezul/Cufundarea lui Dumnezeu la ei, care stropesc sau toarnă în mod contrar constituției lui evanghelice, apostolice și patristice, adică fără cele trei cufundări și ridicări? Sau cine care urmează constituțiilor Domnului, Care spune ucenicilor Lui să boteze/afunde în numele Tatălui, al Fiului și al Duhului Sfânt [Mt 28, 19], va mărturisi că aceste trei cufundări și ridicări nu sunt necesare în Taina Botezului și nu fac parte din cele fără de care el nu există? Căci ca să arate aceste trei cufundări și ridicări le-au pecetluit astfel și ucenicii care L-au vestit pe Dumnezeu în canoanele lor [apostolice] 49 și 50.

Iar oricine din cei cu numele lui Hristos urmează acestor trei cufundări și ridicări nu pur și simplu și din întâmplare, ci urcându-se la înțeleșurile lor mai înalte [*hypsēloterais ennoiais*]. Căci faptul că omul e botezat de trei ori, spune marele în cele dumnezeiești Vasile [† 379] în canonul 92, este din predania/tradiția care a urmat și tainică, pe care Părinții noștri au păzit-o cu o tăcere necurioasă și neiscoditoare, aceia fiind învățați frumos să păstreze în liniște lucrurileenerate ale Tainelor, pentru ca nu cumva din pricina obișnuinței cunoașterea meditată a dogmelor să ajungă ușor disprețuită de cei mulți, și aceasta de cei neinițiați [nebotezați]. Iar potrivit aceluiași Mare Vasile cufundările și ridicările sunt o asemănare a crucii și morții, a îngropării și învierii din morți; fiindcă în apă se celebrează inițiativ simboluri dumnezeiești, iar Hrisostom [† 407] cel cu limba de aur spunea că „mormânt și moarte, înviere și viață, acestea toate se fac deodată. Căci așa cum atunci când capetele noastre se afundă în apă ca într-un mormânt, omul cel vechi este îngropat și afundat și ascuns în întregime pentru totdeauna, apoi, când ne ridicăm, se ridică omul cel nou. Fiindcă așa cum este ușor pentru noi să fim cufundați și să ne ridicăm, tot așa este ușor pentru Dumnezeu să îngroape omul cel vechi și să-l arate pe cel nou”⁴⁵. Iar aceasta se face de trei ori ca să înveți că o putere a Tatălui, a Fiului și a Duhului Sfânt umple toate acestea. Iar potrivit aceluiași curgător de aur întreita cufundare și ridicare a însemnat-o și pânza aceea arătată de trei ori lui Petru [FA 10, 11–16]. Și altundeva același spune: „Vrei să vezi simbolul? Îți voi arăta o scăldătoare, în care unul moare și altul învie; în Marea Roșie egiptenii s-au înecat, iar israeliții au trecut, și aici e același lucru: pe unul îl îngroapă, iar pe altul îl naște. Să nu te mire așadar dacă în Botez se face și naștere și stricăciune.” „Căci așa cum trupul Domnului îngropat în pământ a adus drept rod mântuirea lumii, tot așa și al nostru îngropat în Botez a adus drept rod dreptatea, sfințirea, înfierea, miile de

---

⁴⁴ Gavriil Seviros (1540–1616), mitropolit grec al Filadelfiei (= Veneției), autor, printre altele, al unui tratat despre Sfintele Taine: *Syntagmation peri hagiōn kai hierōn mysteriōn*, Veneția, 1600 și 1691; reed. de Chrysant Notaras, patriarhul Ierusalimului (1707–1731), în propriul său *Syntagmation peri ton ophikion Ekklesias*, Târgoviște, 1715 și Veneția, 1778; cf. G. PODSKALSKY, *Griechische Theologie in der Zeit der Türkenherrschaft (1453–1821). Die Orthodoxie im Spannungsfeld der nachreformatorischen Konfessionen des Westens*, München, 1988, p. 118–124.

⁴⁵ IOAN HRISOSTOM, *Omilia 25, 2 la Ioan*; PG 59, 151.

lucruri bune”⁴⁶. Și mai jos: „Așa cum cel ce a murit e liber de a mai păcătui, fiindcă zace mort, tot așa și cel ce urcă din Botez: pentru că a murit odată acolo, trebuie să rămână pentru totdeauna mort pentru păcat”⁴⁷. Iar marele Atanasie explicând zicerea lui Pavel care zice: „căci am ajuns concrescuți cu El” [Rm 6, 5], spune: „Precum Hristos a murit și a înviat a treia zi, tot așa și noi murind în Botez înviem. Căci faptul că pruncul e cufundat în scaldătoare și ridicat de trei ori arată aceasta: moartea și învierea lui Hristos a treia zi”⁴⁸. Spunând acestea el este în acord cu cinstitul în cele sfinte Dionisie [Areopagitul], care zice că acela care e botezat în chip sfânt prin cele trei cufundări în apă imită moartea dătătoare de viață a îngropării de trei zile și trei nopți a lui Iisus Obârșie de dumnezeire⁴⁹. Căci în chip potrivit acoperirea prin apă se ia drept icoană a morții și îngropării nevăzute, pentru că botezatul moare împreună cu păcatul și e răstignit, îngropat și înviat împreună cu Hristos prin întreita ridicare și acoperirea întreagă cu apă, „răstignindu-și potrivit Apostolului Pavel, trupul împreună cu patimile și poftetele lui [Ga 5, 24] și nemaiviețuind în el însuși, ci Hristos viețuind în el [Ga 2, 20]”. Pentru că împreună cu El suntem îngropați și înviem potrivit aceluiași Pavel, „câți în moartea lui Hristos am fost botezați” — căci ceea ce este pentru El crucea și mormântul aceasta este pentru noi Botezul, pentru că o moarte e și una și alta: una a trupului, adică a lui Hristos, iar alta a păcatului, adică a noastră, precum explică sfințitul Hrisostom — „căci am fost îngropați împreună cu El spre moarte, ca așa cum Hristos a fost sculat din morți prin slava Tatălui, tot așa și noi să umblăm în nouitatea vieții. Căci dacă am ajuns concrescuți cu asemănarea morții Lui, vom fi și ai învierii Lui, aceasta știind că omul nostru cel vechi a fost răstignit împreună și el, ca să fie desființat trupul păcatului, ca să nu mai slujim păcatului” [Rm 6, 3–6]. Fiindcă, potrivit [lui Grigorie] luminătorul Nyssei [† 395], „așa cum Deschizătorul de drum al vieții noastre luând asupra Sa mortalitatea noastră a revenit iarăși la viață a treia zi după punerea sub pământ, tot așa oricine e unit cu Acela, privind spre această ispravă, care e capătul vieții, spălat fiind în loc de pământ cu apă și cufundându-se de trei ori în acest element, a imitat harul învierii celei de a treia zi”⁵⁰. De aceea Chiril al Ierusalimului [† 387] spune: „Ați fost duși de mână la scaldătoarea dumnezeiescului Botez ca Hristos de la cruce la mormântul ce stă înainte, ați fost cufundați de trei ori în apă și v-ați ridicat de trei ori ca aluzie la îngroparea de trei zile a lui Hristos”, „Care a fost răstignit cu adevărat, a fost îngropat cu adevărat și a înviat cu adevărat, ca făcându-ne părtași ai Lui prin imitarea pătimirilor Lui, să câștigăm cu adevărat mântuirea”⁵¹.

Este așadar evident că pe cei ce nu sunt botezați prin întreita cufundare și ridicare potrivit înțeleșurilor mai înalte spuse mai sus, atunci când vin în primim ca pe niște nebotezați, adică nu ungându-i cu Mir, ci botezându-i ca pe unii ce nu s-au răstignit, nu s-au îngropat și n-au înviat de trei ori împreună cu Hristos; în chip asemănător trebuie să facem și cu cei care au fost primiți prin Mir prin furt, pentru că Mirul nu-i poate face să se răstignească, să se îngroape și să învie pe uniții care vin la noi împreună cu papistașii și luterano-calviniștii, întrucât numai Botezul are această putere; de aceea îi ungem cu Mir după acesta, cum spune învățătorul de aur al Bisericii [lui Hristos]: „Căci cu acesta suntem unși când suntem botezați”⁵², fiindcă el se alcătuiește/confecționează spre folosul celor botezați, spune și Gavriil al Filadelfiei.

⁴⁶ IOAN HRISOSTOM, *Omilia 12, 1 la Romani*; PG 60, 484.

⁴⁷ *Ibid.*, col. 485.

⁴⁸ (PSEUDO-)ATANASIE CEL MARE, *Întrebarea 92 la Scriptură*; PG 28, 753.

⁴⁹ DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre ierarhia bisericăscă III*, 7; PG 3, 404B.

⁵⁰ GRIGORIE AL NY SSEI, *Marea cuvântare catehetică 35*; PG 45, 88D.

⁵¹ CHIRIL AL IERUSALIMULUI, *Cateheza mistagogică 2*, 4; PG 33, 1080 BC.

⁵² IOAN HRISOSTOM, *Omilia 2, 2 la 1 Timotei*; PG 62, 514.

Prin urmare, cu ce ar putea să-i folosească pe cei ce l-au primit după Botez, când li s-ar putea spune la propriu cuvintele Teologului [Grigorie din Nazianz, † 390]: „Mirul nu se încredințează unui vas putred”⁵³, cum nu ne este îngăduit nici să aruncăm cele sfinte câinilor, nici mărgăritarele înaintea porcilor [Mt 7, 6]. Că el nu le este de nici un folos fără Botez este evident de aici: și anume că, dacă cineva a fost botezat corect, dar n-a fost uns cu Mir pentru că i s-a întâmplat moarte, credem neșovăielnic potrivit Scripturii că se va mântui, căci ea zice: „Cel ce a crezut și s-a botezat se va mântui” [Mc 16, 16]. Dar despre cel uns cu Mir, dar nebotezat, nu s-a scris așa nicăieri în Scripturi, sau de Sinoade sau de Părinți, nici s-a predat în genere undeva că el se va mântui.

Căci toate orânduiesc ca el să se dea după Botez, fiindcă este pentru folosul celor botezați, nicidecum pentru folosul celor nebotezați. (*Constituțiile Apostolice*, cărțile III și VII; Dionisie Areopagitul, *Despre ierarhia bisericească*, cap. II; amândoi Clement: și Romanul, și Alexandrinul; Iustin Filozoful și Martirul în *Chestiunile sale*; Grigorie Teologul în *Cuvântul la Sfântul Botez*; Amfilohie în *Viața lui Vasile cel Mare*; Teodoret la *Cântarea Cântărilor*; Damaschinul în cartea IV *Despre credință*; papii Urban, Corneliu, Inocențiu, Damasus, Leon, Ioan și Grigorie Dialogul și mulți alții, pe care-i înșiră Gheorghios Koressios⁵⁴ în tratatul său *Despre Botez* — toți confirmă că Mirul se dă după Botez.) De aceea și spune și Chiril al Ierusalimului: „Așa cum Hristos a fost răstignit, îngropat și înviat în mod real, iar în Botez ne învrednicim să ne răstignim, să ne îngropăm și să înviem împreună cu El într-o asemănare, tot așa și la Mirungere: Acela a fost uns cu untdelemn spiritual al veseliei [Ps 44, 8], iar noi am fost unși cu Mir.” „Acela s-a spălat în râul Iordan și a urcat din ape împărțându-le luminile dumnezeirii Lui, iar peste El s-a făcut venirea ființială a Duhului Sfânt, iar nouă care am urcat din sfintele ape ale scaldării, ni s-a dat un mir, antitipul celui cu care a fost uns Hristos. Iar acesta este Cel despre care zicea Isaia: «Duhul Domnului peste Mine, pentru care M-a uns» [Is 42, 7; Lc 4, 18]”⁵⁵.

Deci dacă nu premerge un Botez, nimeni nu se găsește să afirme că se dă Mirul, pentru că el nu oferă nici un folos, adică viață și mântuire, atunci de ce împiedicăm viața și mântuirea uniților, luteranilor, calviniștilor sau papistașilor primiți prin Mir printr-un furt, nebotezându-i atunci când vin și care n-au nici un folos din Mirul fără Botez, dacă nu-i ungem după Botez?

[argumente canonice]

Iată, spun unii, canonul 7 al Sinodului II Ecumenic [Constantinopol, 381] și canonul 95 al Sinodului V-VI [„Trulan” din 690–691] dau prin Mir viață și mântuire nu numai schismaticilor, adică novațienilor și cvartodecimanilor, și celorlalți, ci și înșiși ereticilor, adică arienilor, macedonienilor și apolinariștilor fără să-i boteze.

Celor ce pun înainte acestea să li se dea cu răbdare și atenție acest răspuns: zisele canoane au strâns această economie din canonul 7 al Sinodului din Laodiceea, prin urmare ele au fost promulgate potrivit definiției/rațiunii economiei, nu potrivit celei a rigorii/acriviei; drept pentru care și adaugă: „potrivit rânduiei și obiceiului de mai jos” [canonul 95, V-VI]. Îmboldit tot de acolo, arătătorul celor cerești Vasile [cel Mare, † 379] zice și: „Fiindcă în general celor din Asia li s-a părut din pricina unei economii pentru cei mulți să fie primit Botezul lor. Noi însă se cuvine să respingem botezul

⁵³ GRIGORIE TEOLOGUL, *Poeme morale* 33, 8; PG 37, 928 A.

⁵⁴ Gheorghios Koressios (1570–1660), medic și teolog laic grec din Chios, autor al multor tratate polemice antilatine (cel despre Filioque editat de patriarhul Dositei al Ierusalimului în *Tomos katallagēs*, Iași, 1692) și antiprotestante, rămase însă în majoritatea lor inedite până astăzi; cf. PODSKALSKY, *op. cit.*, p. 183–189.

⁵⁵ CHIRIL AL IERUSALIMULUI, *Cateheza mistagogică* 3, 2 și 1; PG 33, 1089B. 1088D-1089A.

encretiștilor, și dacă cineva prins de aceia ar veni la Biserică, să se boteze. Dacă însă aceasta va fi o piedică pentru economia generală, trebuie întrebuințat iarăși obiceiul și urmat Părinților care au rânduit cele ale noastre cu economie” [canonul 1; *Ep.* 188, 2]. Sfântul pare deci să consimtă cu greu la această economie de a primi prin Mir nu eretici, ci schismatici care au fost botezați cu Botezul nostru, „pentru ca să nu-i facem zăbavnici la botezare din pricina severității acestei propuneri” [*ibid.*]. Urmând însă rigorii în același canon vorbește despre ei astfel: „Iar dacă și aceia păzesc Botezul nostru, aceasta nu trebuie să ne înduplece, căci nu suntem obligați să le arătăm recunoștință pentru asta, ci slujim rigorii canoanelor” [*akribeia kanonōn; ibid.*]. De aceea în canonul său 47 hotărăște astfel: „Cuvântul nostru să aibă tărie: nu-i primim” pe schismatici „în Biserică dacă sunt botezați cu Botezul nostru” [canonul 47; *Ep.* 149]. „Căci cei ce s-au despărțit/apostaziat de Biserică — spune iarăși canonul 1 — nu mai au pentru ei harul Duhului Sfânt, fiindcă harul i-a părăsit prin întreruperea succesiunii. De aceea, cei ce s-au rupt de ea nu mai aveau putere nici să boteze, nici să hirotonească” [canonul 1; *Ep.* 188].

Drept pentru care și Sinodul de la Cartagina [din anul 256] din jurul sfințitului martir Ciprian [† 258], aliniindu-se definiției rigorii/acriviei, dogmatizează că „nimeni” dintre eretici sau schismatici „nu poate fi botezat în afara Bisericii Catholice [Ortodoxe], întrucât există un Botez și există numai în Biserica Catholică [Ortodoxă]. Căci mai întâi trebuie să fie curățită și sfințită apa de către preot, ca să poată șterge prin Botezul său păcatele omului botezat, precum stă scris prin Iezechiel profetul: «Și vă voi stropi cu apă curată și vă voi curăți; și vă voi da inimă nouă, și duh nou vă voi da» [*Iz* 36, 25–26]. Dar cum poate curăți și sfinți apa cel ce este necurat el însuși și la care nu este Duh Sfânt?”. Pentru că „binecuvântările/ofrandele euharistice [*eulogiai*] ereticilor”, spune Sinodul de la Laodiceea, „sunt mai degrabă lipsite de cuvânt/rațiune [*alogiai*] decât cu bun cuvânt/bună rațiune [*eulogiai*]” [canonul 32 Laodiceea]. De aceea și canonul 68 al Apostolilor a hotărât ca aceia botezați sau hirotoniți de eretici să fie hirotoniți și botezați fără primejdie „căci cei botezați sau hirotoniți de unii ca aceștia nu pot fi nici clerici, nici credincioși”. Urmând acestui vot apostolic președintele Sinodului din Cartagina, sfințitul martir Ciprian zicea: „Nu punem înainte o opinie recentă, nici stabilită acum, ci pe cea aprobată din vechime de înaintașii noștri cu toată rigoarea și grija, și observată și de noi”; de aceea după puțin adaugă: „Cum poate da altuia iertarea păcatelor prin botez cel necurat, care nu-și poate dezbrăca păcatele proprii în afara Bisericii?” „Cine poate da ceea ce nu are el însuși? Sau cum poate lucra cele ale Duhului cel care respinge Duhul Sfânt? Cum se va ruga pentru cel botezat un păcătos hoț de cele sfinte?”

Acestea sunt cele ale rigorii/acriviei, care se spun mai larg în canoanele tratate. Dar pentru că, așa cum spunea în canoanele 1 și 47 Marele Vasile, romanilor și Părinților din Asia li s-a părut bun să se lucreze cele ale economiei, iar acestea sau lucrat, precum s-a zis, canonizându-le Sinodul Ecumenic II și VII, să nu spună cineva sau să fie de acord cu cei ce spun din acest motiv că au fost abrogate cele ale rigorii și nu mai pot fi în vigoare. Căci Duhul n-a grăit prin acestea adevărul, iar prin acelea minciuna, ci Duhul Adevărului a grăit lucrurile Bisericii prin fiecare, atât prin Părinții care au aplicat economia, cât și prin cei care au aplicat rigoarea/acrivia. De aceea Sinodul Ecumenic V–VI [690–691] și VII [787] le-a pecetluit pe toate deodată: și hotărârile și canoanele Părinților care au aplicat economia și pe cele ale celor care au aplicat acrivia, ca unele grăite de Unul și Același Duh. Căci chiar dacă canonul 2 al Sinodului V–VI spune că „acest canon promulgat de sfințitul martir Ciprian împreună cu Sinodul său au fost în vigoare în locurile lor potrivit obiceiului predat lor”, este evident că, vorbind de obiceiul acriviei/rigorii și mirându-se cum n-a fost în vigoare și în alte locuri, adaugă fără nici o

excepție că „nimănui nu-i este îngăduit să falsifice sau să anuleze canoanele mai sus arătate”, numind „canon” și alăturând celorlalte canoane și pe cel al sfântului Ciprian. Fiindcă în general n-a suprimat nici pe cele ale acriviei canoanelor 1 și 47 ale Marelui Vasile, nici pe cele ale canonului 68 al sfinților Apostoli, ci mai degrabă a confirmat că ele au validitate împreună cu celelalte.

Trebuie să știm și până unde merg cele ale economiei în contra hotărârilor sinodale zise mai sus. Căci negreșit definiția economiei canonului 7 al Sinodului II și canonului 95 al Sinodului V–VI Ecumenic nu-i primește pe eretici pur și simplu, ci numai pe cei botezați prin trei cufundări și ridicări potrivit Botezului nostru, cum mărturisește astfel botezul arienilor și [patriarhul Ierusalimului] Dositei [1669–1707]. Dar și zisele canoane nu-i primesc pur și simplu pe ereticii sau schismaticii aceștia, ci ei sunt primiți cu Mir după ce au anatemizat toată erezia lor, dau libel și gândesc drept, judecând că, după anatemizare, afundările și ridicările corecte făcute de eretici sunt pecetluite și făcute valide de Mir prin economie. Iar că aceia primiți cu Mir prin economie botezau potrivit Botezului nostru este evident din zisele canoane ecumenice, fiindcă ambele hotărăsc deopotrivă că eunomienii botezați cu o singură cufundare, și toți cei după ei care se alătură acelora, și vin la Biserică sunt primiți ca niște păgâni.

[consecința practică]

Urmând și noi acestui îndreptar [gnōmon] ecumenic și economic, pe luterano-calviniștii, papistașii și uniții, care se alătură acelora, și nu sunt botezați nici măcar cu o singură cufundare, și care vin la Biserică, îi botezăm ca pe unii nebotezați, măcar că din lipsa de experiență a unora au fost primiți cu Mir, pentru ca să nu-i lipsim pe aceia, vai, adevărata viață și mântuire primindu-i numai prin Mir. Întrucât ei nu au nici întreită cufundare și ridicare, potrivit definiției economiei, ca să aibă viață potrivit ereticilor și schismaticilor, care o au pe aceasta și au fost primiți prin economie cu Mir, nici Mirul nu-i poate mântui, cum s-a arătat, fără Botez. Să fie de-ajuns însă acestea, cât privește răspunsul cu răbdare și atenție cerut de la mine din pricina obiecției ivite.

[cele două motive ale redactării disertației]

Dar îmi vei spune, cinstite părinte: Ce te-ai mai exersat scriind acestea pentru noi? Oare noi nu știm acestea? Sau nu gândim așa? Nu propovăduim așa? Oare nu-i botezăm din acest motiv pe luteranii, calviniștii, papistașii și uniții care n-au nici o cufundare și ridicare ca pe unii cu totul nebotezați [abaptistous], atunci când vin la Biserică, neputându-i încadra în nici o parte a celor cărora li se poate aplica o economie? Ce vrei deci scriindu-ne acestea?

Și eu știu negreșit, și foarte bine, o înțeleptite de Dumnezeu Părinte, atât din gura ta de foc, cât și din venerabila ta scrisoare, și sunt convins că așa știi, gândești, faci și spui tuturor celor aflați sub tine, urmând constituțiilor scripturistice și patristice. Dar între multe altele, ne-am pornit să scrijelim așa mai ales din două motive.

Întâi pentru că sunt unii care pun înainte faptul că unii dintre oamenii de vază ai Bisericii de după schismă nu tratează astfel cele privitoare la papistașii care se întorc la Biserică, ci hotărăsc să fie primiți și ei ca arienii și ceilalți prin Mir aplicându-li-se economia, pentru că socotesc, chipurile, că nu sunt mai răi decât unii ca aceștia. Deci ca aceia care-i pun înainte pe unii ca aceștia să cunoască adevărul de la noi amândoi, de aceea scriu acestea, dar le-am schimbat destinatarul, adresându-le ție bărbatului purtător de Duh, așa cum odinioară și Pavel își schimba destinatarul cuvântului adresându-l lui însuși, lui Apolo și lui Chefa.

Așadar adâncă voastră bunăvoință față de mine știe foarte bine că nu primim drept dogme cuvintele tuturor Părinților care au grăit după Sinodul VII Ecumenic, ci numai

ale celor care gândesc și vorbesc în acord cu de Dumnezeu insuflatele Scripturi și cele Șapte Sinoade Ecumenice; căci toți cei ce au grăit după ele sunt conduși de ele, dar nu le conduc pe ele. De aceea, nu urmăm celor ce au votat ca papistași să fie primiți numai cu Mir, ca arienii, pentru că nu consună cu Scripturile și Sinoadele, ci urmăm acestora din urmă.

Că votul acelora nu e în acord cu acestea este evident pentru cel ce cunoaște chiar puțin definiția acriviei și economiei; căci cea a acriviei hotărăște să se boteze deopotrivă toți ereticii și schismaticii care vin la Biserică, dar cea a economiei votează ca numai ereticii și schismaticii botezați potrivit Botezului nostru și care vin la Biserică să se ungă cu Mir, iar cei nebotezați astfel să se boteze.

Iar că latinii și luteranii, iar împreună cu ei și calvinii, și uniții, nu botează potrivit Botezului nostru, ca să le aplicăm economia primindu-i cu Mir ca pe arieni și pe ceilalți botezați potrivit Botezului nostru, este evident pentru toți. Fiindcă botezând, ei nu fac nici măcar o singură cufundare ca eunomienii, despre care din pricina faptului că pe lângă celelalte erezii ale lor fac o singură cufundare, canonul a rânduit să fie botezați. Așadar cu mult mai mult trebuie să-i botezăm pe cei ce vin la Biserică și nu botează nici cu una singură, urmând definiției economiei, și nu celei a celor care nu sunt de acord cu constituțiile scripturistice și sinodale. Căci chiar dacă în ceva ei sunt de acord, catalogându-i în partea ereticilor arieni, pentru că știu bine blasfemia lor față de Fiul și Duhul, ca și a arienilor, deși nu asemănătoare acelora; nu sunt însă de acord întru totul, lăsându-se furați după om și, neobservând că nu sunt botezați în trei cufundări și ridicări, ca arienii și toți ceilalți, îi primesc de aceea prin Mir aplicându-le economia.

Și această furare a celor ce nu sunt de acord astfel nu e nimic străin, fiindcă niciodată nu s-a reunit toată Biserică în același loc să voteze printr-un Sinod Ecumenic ca latinii să fie primiți cu Mir (căci dacă s-ar fi reunit, n-ar fi votat nicidecum aceasta, ci, așa cum Sinoadele Ecumenice sunt confirmate în conexiune reciprocă unele cu altele, și el ar fi pecetluit în acord cu constituțiile scripturistice și în conexiune reciprocă). Ci dacă unii au cerut cândva să se vorbească despre aceasta, cei mai mulți au urmat fără să reflecteze votului sinodal de pe timpul patriarhatului celui Simeon din Trapezunt, care rânduieste ca latinii care vin la noi să fie primiți cu Mir. Asta până la Chiril⁵⁶, dar și după acel

---

⁵⁶ Chiril V, patriarh ecumenic între 1748–1751 și 1752–1757, sub care un celebru decret (*horos*) semnat în iulie 1755 de el împreună cu patriarhii Alexandriei și Antiohiei a declarat nevalid botezul apusean prin stropire sau turnare. Editat prima dată în *Rhantismou stēliteusis*, Constantinopol, 1756, p. 183–186, după care în culegerile canonice ale lui G. RALLIS/M. POTLIS, *Syntagma tōn theiōn kai hierōn kanōnōn*, t. V, Atena, 1854, p. 614–616 și M. GEDEON, *Kanonikai diataxeis*, t. I, Constantinopol, 1888, p. 252–254, precum și în MANSI/PETIT, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, t. 38, 1907, col. 618–621 și de I. KARMIRIS, *Ta dogmatika kai symbolika mnēmeia tēs Orthodoxou Katholikēs Ekklēsiās*, t. II, Atena, 1953, p. 989–991; nu și în ed. II, 1968; și TH.PAPADOPOULOS, *Studies and Documents Relating to the History of the Greek Church and People under Turkish Domination*, Brussels, 1952 (ed. II, 1973; ed. III, 1990), p. 444–447. Iată traducerea lui românească exactă:

Hotărârea [*horos*] Sfintei Biserici a lui Hristos care apără sfântul Botez dat de Dumnezeu, dar surpă botezurile ereticilor făcute altfel

Multe fiind mijloacele prin care ne învrednicim de mântuirea noastră, iar acestea fiind legate unele de altele și succedându-și unele altora pe o scară, cel dintâi este Botezul predat de Dumnezeu sfinților Apostoli, în așa fel, încât, fără el, celelalte sunt ineficiente; „căci, zice [Domnul], de nu se va naște cineva din apă și din Duh nu poate să intre în Împărăția cerurilor” [*In* 3, 5].

Aceasta deoarece, întrucât prima naștere îl duce pe om spre această viață muritoare, a fost nevoie în chip necesar să fie găsită o altă naștere și un mod mai tainic: unul care să nu înceapă de la o stricăciune și să nu sfârșească într-o stricăciune, și prin care să ne fie cu putință să imităm pe Iisus Hristos Începătorul mântuirii noastre [*Evr* 2, 10]. „Fiindcă, așa cum spune Gură de Aur, apa din scăldătoare se ia pe post de pântec și devine naștere pentru cel ce se naște” [*Omilia* 16, 1 la Ioan; *PG* 59, 153], iar Duhul care vine în

Chiril, când unii tari în voință/socotință [*gnōmēn*] și de neînduplecat au dat răspuns și s-a întrunit în [în iulie 1755] acel Sinod de 24 de arhiepiscopi, potrivit cărții „Înfierarea stropirii”⁵⁷. Iar acest Simeon era simoniacul care a urcat primul de două ori în chip

---

apă pe post de Dumnezeu plămădește embrionul; și așa cum Acela a revenit la viață a treia zi după punerea Sa în mormânt, tot așa și cei ce cred, vârandu-se în loc de pământ sub apă închipuie [*exeikonizousin*] pentru ei înșiși prin trei afundări harul Învierii de a treia zi [Grigorie al Nyssei, *La Botezul lui Hristos*; PG 46, 585B.]. Apa e sfințită cu venirea Atotsfântului Duh, ca prin apa văzută să fie luminat trupul, iar prin Duhul nevăzut să ia sfințire sufletul; căci așa cum apa dintr-un cazan [*lebēti*] se împărtășește de căldura focului [Chiril al Alexandriei, *La Ioan II*; PG 73, 245A], tot așa și apa din scăldătoare [*kolymbētra*] se preschimbă prin lucrarea/energia Duhului într-o putere dumnezeiască, și pe cei ce sunt botezați/cufundați [*baptizomenous*] astfel îi curăță și învrednicește de înfiere, iar pe cei care l săvârșesc altfel în loc de curățire și înfiere îi arată necurați și fii ai întunericului.

Așadar, pentru că deja de trei ani s-a ivit o discuție dacă pot fi primite botezurile/cufundările ereticilor care vin la noi, botezuri săvârșite în chip contrar predaniei sfinților Apostoli și dumnezeieștilor Părinți și contrar obiceiului și orânduirii Bisericii Catholice [Ortodoxe] și Apostolice, de aceea noi, ca unii creșcuți cu mila lui Dumnezeu de Biserica Ortodoxă, urmând canoanelor sfinților Apostoli și dumnezeieștilor Părinți și cunoscând o unică și singură Biserică sfântă, catholică [ortodoxă] și apostolică, cea a noastră, și primind Tainele ei, prin urmare și dumnezeiescul Botez, celor săvârșite deeretici nu cum a rânduit Duhul Sfânt sfinților Apostoli și cum face Biserica lui Hristos până astăzi, și care sunt născociri ale unor oameni stricați, le întoarcem spatele cu hotărâre comună, cunoscându-le înstrăinate și străine [*allokota kai allotria*] de întreaga predanie apostolică. Iar pe aceia dintre ei care vin la noi îi primim ca pe unii nesfințiți și nebotezați/necufundați [*anierous kai abaptistous*], urmând în aceasta

– Domnului nostru Iisus Hristos, Care a poruncit ucenicilor Săi să boteze/cufunde în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh [Mt 28, 19];

– sfinților și dumnezeieștilor Apostoli, care orânduiesc să i botezăm/cufundăm pe cei ce vin în trei afundări și ridicări și la fiecare din afundări să rostim câte un nume al Sfintei Treimi [canonul 50 apostolic];

– sfințitului și egalului cu apostolii Dionisie, care spune că [episcopul] „să boteze/cufunde de trei ori într-o scăldătoare care are apă și untdelemn sfințite pe cel ce vine dezbrăcat de orice haină, strigând cele Trei Ipostase [întreita ipostasă] a Fericirii Dumnezeiești și îndată să l pecetluiască pe cel botezat/cufundat cu Mirul cu lucrare preadumnezeiască și să l declare părtaș al preasacrei celebrări a Euharistiei” [*Despre ierarhia bisericească II, 7*; PG 3, 396D]; și

– sfintelor Sinoade Ecumenice al II-lea [381, canonul 7] și al V-VI-lea [691, canonul 95], care rânduiesc ca aceia ce nu sunt botezați/cufundați în trei afundări și ridicări și fără să se strige la fiecare afundare o chemare [*epiklēsin*] a Ipostaselor dumnezeiești, ci sunt botezați altfel [*allōs*], să fie primiți ca unii nebotezați/necufundați [*abaptistous*] atunci când vin la Ortodoxie.

Urmând, așadar, și noi acestor dumnezeiești și sfinte constituții [*diatagmasin*], socotim că trebuie să fie respinse și să li se întoarcă spatele [*apobleta kai apotropaia*] botezurilor/cufundărilor ereticilor ca unora ce sunt în dezacord și străine [*apadonta kai allotria*] de constituția apostolică dumnezeiască și niște ape fără folos [*hydata allotria*], cum spune sfințitul Ambrozie și Marele Atanasie, și ca atare nu oferă nici o sfințire celor ce le primesc și nu sunt de nici un folos în ce privește curățirea de păcate. Iar pe cei botezați/cufundați de ei fără botez/cufundare care vin la credința ortodoxă îi primim ca nebotezați/necufundați [*abaptistous*] și i botezăm/cufundăm fără primejdie [*akindynos autous baptizomen*] potrivit canoanelor apostolice și sinodale, pe care se reazemă ferm sfânta Biserică a lui Hristos catholică [ortodoxă] și apostolică, Mama comună a noastră, a tuturor. Și pe această hotărâre și decizie a noastră comună pecetluim această hotărâre/definiție [*horon*] a noastră în acord cu constituțiile apostolice și sinodale, întărindu-l prin semnăturile noastre.

În anul mântuirii 1755 în luna iulie.

† Chiril, din mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Constantinopolului, Noua Romă, și patriarh ecumenic

† Matei, din mila lui Dumnezeu papă și patriarh al marelui oraș Alexandria și judecător ecumenic

† Partenie, din mila lui Dumnezeu patriarh al orașului Ierusalim și al întregii Palestine.

⁵⁷ *Rhantismou stēliteusis [Înfierarea stropirii]*, Constantinopol, 1756, 28 + 176 p. (reed. cu traducere latină la Leipzig, 1758). Critică violentă în 81 de capitole la adresa botezului apusean prin stropire publicată anonim a fost scrisă de monahul Hristofor Etolianul, fiind însă condamnată de sinodul mitropolitelor din Constantinopol pe 28 aprilie 1755 cf. textul condamnării în MANSI 38, 1907, col. 609–617.

tâlharesc pe scaunul Constantinopolului⁵⁸, prima dată prin o mie, iar a doua oară prin două mii de galbeni, atunci când s-a făcut cum nu trebuia și votul despre latinii care se întorc în jurul anului 1485⁵⁹ — cum relatează Meletie al Atenei⁶⁰ — și care a făcut publică toată averea împreună cu toate vasele patriarhale, când a poruncit așa sultanul Baiazid⁶¹, luptătorul împotriva creștinilor, care împărățea pe atunci. Dar pentru că împreună cu ceilalți a fost tras spre duplicitatea acestui tâlhar Simeon și zelosul Dositei⁶², căruia i-au urmat cei mai mulți, mai degrabă decât lui Simeon, atât din pricina prerogativelor virtuții și sfințeniei acestui bărbat, dar mai ales din pricina focului dumnezeiesc pe care l-a vărsat împotriva latinilor, noi nu urmăm în această parte aceluși viteaz.

Ci urmăm, pe de o parte, înțeleptului [Ghenadie] Scholarios⁶³, care stabilește foarte înțelept să nu se primească ceea ce nu se supune canonului adevărului, păstrând fără ceartă cinstea față de cei care spun acest lucru, iar, pe de altă parte, preadumnezeiescului Augustin, care spune că, și dacă ar fi bărbați catholici și vestiți și ceva din scrierile lor ar avea altceva decât adevărul înțeles cu ajutorul lui Dumnezeu, fie de alții, fie de noi, păstrându-se cinstea datorată acestora, acelea trebuie dezaprobat. Urmând, pe lângă aceștia, și multor alora care au strălucit nu mult după Dositei prin înțelepciune, virtute și sfințenie (ca, de pildă, celui ce după Macarie⁶⁴, și Gherasim și Agapie al meu, a fost dascălul meu în Smirna: Ierotei [Dendrin] și, împreună cu ei, vestitului Neofit⁶⁵ și, împreună cu ei, nu puținilor altor zeloți la extrem ai definiției acriviei și economiei, potrivit căreia pe toți latinii și luterano-calviniștii care nu botezau potrivit Botezului nostru îi botezau când veneau la Biserică ca pe unii nebotezați), dar mai ales preînțelepților și prea răpiților de Dumnezeu urmași ai lui: lăudatul meu gheron Efrem⁶⁶ și lui Sofronie, care i-a urmat îndată după acela, după care a luat în chip vrednic scaunul Constantinopolului⁶⁷.

Fiindcă acum și Marea Biserică a Hristosului meu pe toți cei care se întorc dintre latini, luterani, calvini și uniți îi primește prin Botez, chiar dacă mai înainte i-a primit prin Mirungere aplicându-le economia ca printr-o milă dumnezeiască. Nu condamnăm nimic altceva din cele ale lui Dositei în această parte, afară de faptul că s-a lăsat furat după om

---

⁵⁸ Simeon din Trapezunt a fost patriarh al Constantinopolului în trei rânduri: în 1466, între 1471–1474 și între 1482–1486.

⁵⁹ Sinodul constantinopolitan din 1485 a anulat printr-un decret (*horos*) sinodul unionist de la Florența și a sancționat o slujbă (*akolouthia*) de primire a latinilor la Ortodoxie prin abjurarea ereziilor și ungere cu Mir, editată de patriarhul Dositei al Ierusalimului în *Tomos agapēs kata Latinon*, Iași, 1698, p. 568–570.

⁶⁰ Erudit mitropolit al Atenei (1661–1714), autor al unei ample „Geografii” și al unei „Istории a Bisericii” tipărite postum: *Ekklesiastikē historia*, 3 vol., Viena, 1783, la care face aluzie Vulismas. *Istoria Bisericii* a mitropolitului Meletie a fost tradusă în limba română de mitropolitul Veniamin Costache și publicată în 5 volume la Iași între 1841–1843.

⁶¹ Sultanul Baiazid II (1481–1512).

⁶² Dositei Notaras (n. 1641), patriarh al Ierusalimului (1669–1707), reductabil polemist antilatin. Vulismas face aluzie la *Tomos agapēs*, Iași, 1698, p. 568–570, unde se reproduce hotărârea sinodului constantinopolitan din 1484 ca a unui „sinod ecumenic”.

⁶³ Eruditul monah și teolog bizantin (1405–1472), primul patriarh de după cucerirea Constantinopolului de otomani în 1453.

⁶⁴ Macarie (1680–1737), arhidiacon, predicator și vestit dascăl la școala greacă din Patmos.

⁶⁵ Faimosul evreu convertit și ierodiacon athonit decedat ca profesor la Academia domnească din București, Neofit Kaskovalivitul (1713–1784), filolog și canonist reductabil, aflat la originea lungilor controverse ale „colivelor” și „împărtășirii continue”.

⁶⁶ Efrem (1710–1770), patriarh al Ierusalimului între 1766–1770, protectorul și susținătorul tânărului Vulismas. Ca dascăl în Atena, Efrem a scris pe 9 august 1755 către un prieten un tratat sub formă de epistolă în susținerea *horos*-ului din iulie 1755; cf. textul în MANSI 38, 1907, col. 629–634.

⁶⁷ Acest Sofronie a fost patriarh al Ierusalimului între 1770–1775 (ca Sofronie V) și apoi între 1775–1780 al Constantinopolului (ca Sofronie II).

fiind învins atât de tare de aceasta, încât să se bucure mult de faptul că fiind unși cu Mir latinii erau numărați împreună cu arienii. De aceea, deși îi atacă pe latini, a numit „sinod ecumenic” pe cel ce a votat aceasta pe timpul lui Simeon [în 1484]; lucru care este o minciună evidentă, fiindcă nici adunarea aceea împreună cu arhierii care s-au găsit pe atunci pe vremea simoniacului Simeon, precum nici cea a celor cu cei ce se găsesc acum împreună cu patriarhul momentului, nici alta înainte, nici după aceea, n-a fost în sens propriu un sinod ecumenic după al VII-lea [din 787]. Iar dacă ar spune cineva că Dositei a numit-o „sinod ecumenic” pentru că a votat ca latinii care vin la noi să fie unși cu Mir aliniindu-se canonului 7 al Sinodului II și canonului 95 al Sinodului V–VI Ecumenic, zelul pentru aceasta al lui Dositei este lăudabil, ca și invenția sa contra potrivnicilor, afară numai că s-a lăsat furat după om; pentru că în ceva ea consună cu acele canoane ecumenice, dar nu consună întrutotul, cum s-a tratat deja. De aceea și noi întru ceva suntem de acord cu Dositei și ceilalți care-i alătură pe latini caeretici arienilor, dar nu suntem de acord întru totul, pentru că este evident că nu i-au definit și în partea celor nebotezați, cea a eunomienilor și a celorlalți care nu suntbotezați în trei cufundări și ridicări.

[recapitulare]

Căci, ca să vorbim potrivit mult învățatului Koressios, „cufundarea” [katadysis] arată și moartea, și prin ea cel ce moare în Botez e făcut drept dinspre păcatul strămoșesc [propatorikēs hamartias] și e îngropat în scăldătoare [kolymbētra] dinspre patimi, folosindu-se de lume ca și cum n-ar fi în lume [I Co 7, 31] și suportând pătimirile crucii, precum stă scris: „Cine vrea să vină după Mine să se tăgăduiască pe sine însuși, să-și ia crucea lui și să-Mi urmeze” [Mt 16, 24]; iar „ridicarea” [anadysis] înseamnă desfătarea prin înviere, în care cel ce se desfătă de vederea lui Dumnezeu ia răscumpărare de toate lipsurile trupesti și sufletești, potrivit profetului Isaia și ucenicului iubit [Ioan Evanghelistul], cunoaștere mai desăvârșită a lui Dumnezeu potrivit marelui Pavel, iubire desăvârșită față de Dumnezeu, față de Hristos în calitate de Cap și membrele Bisericii, curăție și bună mișcare a trupului, sfințenie mai desăvârșită, răscumpărare de atacurile vrăjmașului, trupului, lumii și morții, desfătare veșnică de Dumnezeu și Hristos, comuniune cu toate sufletele fericite și cu îngerii, care e moștenirea nemuritoare, laudă foarte curată către Dumnezeu, bucurie de necuprins, armonizare desăvârșită cu trupul lui Hristos și nemurire infinită și veșnică, de care toate sunt păgubiți — vai! — luteranii, calviniștii, papistașii și uniții nebotezați/neafundați prin întreită cufundare și ridicare.

Căci peste cele zise, atunci când ei botează falsifică [katapseudontai] în chip evident, vai!, și însăși invocarea [epicleza] fericitei Treimi, căci spunând: „Te botez în numele Tatălui, al Fiului și al Duhului Sfânt”, iar, pe lângă faptul că falsifică această invocare [epicleză], apar ca nebotezând, adică neintegral, necufundând și neridicând de trei ori din apă pe cel botezat potrivit predaniilor tainice și a acțiunilor și constituțiilor de la început de la Hristos. Cum însă cineva care falsifică astfel constituția [diataxis] Domnului, Apostolilor și Sinoadelor, nebotezând/necufundând, cum spune cu gura, ci stropind sau turnând, cum se arată prin lucrul însuși, ar mai avea putere să atragă peste cel stropit sau botezat harul Duhului, jucându-se [empaizōn] cu crucea, cu moartea Domnului și învierea Lui prin invocare [epicleză]? Sau cum l-ar putea auzi pe acesta Sfânta Treime invocată, chiar de i-ar fi cu puțință să o invoce de mii de ori, atunci când e falsificată și luată în joc însăși Taina de tot atâtea ori de câte ori e invocată? Căci dacă Taina Botezului, ca și celelalte, a fost predată și hotărâtă numai prin invocare sau punerea mâinilor, negreșit și noi, și în acesta, ca și în acelea, am crezut că se săvârșește numai prin invocare, dar pentru Taina Botezului am primit că invocarea are putere și

desăvârșește pe cel botezat prin cele trei cufundări și ridicări, iar nu altfel. Așadar cel botezat astfel e nebotezat/necufundat [*abaptistos*].

Iar că nu altfel decât prin cufundări și ridicări coboară Duhul Sfânt în Taina Botezului o arată în chip strălucit urcarea Iisusului meu din ape, căci, spune evanghelistul [Marcu], „îndată ce a urcat Iisus din ape, a văzut cerurile despiciându-se și Duhul coborând peste El ca un porumbel” [*Mc 1, 10*]. De aceea în cuvântul său către cei proaspăt botezați, Părintele cu totul de aur al Bisericii, [Ioan] Hrisostom, spune: „Iar când preotul strigă cu glas mare: «Se botează/cufundă cutare în numele Tatălui, și al Fiului și al Duhului Sfânt», de trei ori capul coboară și urcă prin această inițiere tainică pregătind primirea venirii Duhului”⁶⁸. Prin urmare nu e nimic care să împiedice ca pe aceia care în turnare sau stropire [*epichysis kai rhanismos*] nu L-au atras Duhul doar prin simpla invocare, și care vin la noi, să-i botezăm/cufundăm ca pe unii nebotezați/necufundați [*abaptistous*], potrivit predaniei evanghelice, apostolice și patristice, iar nu, cum au socotit unii lăsându-se furați să-i ungem numai cu Mir ca pe niște arieni.

Acesta e primul motiv care m-a învins să mă exersez scriindu-ți astfel acestea ție, economului credincios al tainelor lui Hristos [cf. *I Co 4, 1*].

Al doilea însă este că sunt iarăși alții, între care, cum se pare este și părinția ta, care botează fără șovăire pe cei ce vin luterani, calvini, latini și uniți ca pe unii nebotezați, dar se îndoiesc dacă trebuie să-i boteze pe unii din aceștia care, din lipsă de experiență, au fost primiți de unii din ai noștri prin Mir.

Dar nu trebuia deloc să se îndoiască pentru unii ca aceștia, ci să-i boteze neîndoielnic, ca și pe cei nemiruiți, fiindcă am învățat că dacă nu premerge Botezul, e cu neputință ca Mirul să dea viață și mântuire. Cei care în chip frumos, drept, fără vreo vânturare de gânduri și nici cea mai mică îndoială știu că cei nebotezați prin întreită cufundare și ridicare nici nu s-au răstignit, nu s-au îngropat și n-au murit împreună cu Hristos, ci sunt păgubiți de toate darurile zise, și de aceea, atunci când vin, ca să nu-i păgubească de moarte, îi botează de aceea ca pe niște nebotezați; tot așa și cei care adaugă foarte frumos că, fără botezul celor trei cufundări și ridicări, e cu neputință ca Mirul să ofere mântuire, botează fără șovăire pe cei primiți numai prin Mir atunci când vin, ca să nu se facă vinovați de pieirea acelor.

Acestea, o dumnezeiesc și înalt pentru mine creștet, le-am scris nu plecând de la propriile mele socotințe [*gnōmatenōn*], ci, cum vezi, aliniindu-mă constituțiilor [*diataxesin*] Domnului, ale Apostolilor, Părinților și Sinoadelor. Tu însă mi-ai face cea mai mare bucurie dacă ai face arătate acestea nu în rând cu cele secrete și ținute sub tăcere, ci al celor publice și propovăduite, și mai cu seamă mitropolitului și oricui altuia voiește dintre cei de vază ai Bisericii. Căci vreau să fie spuse deschis cele gândite de mine despre această chestiune mult discutată, ca să nu fiu luat ca unul care-și expune propriile socotințe, iar nu ca dogmatizând plecând de la cuvintele predate de Dumnezeu. Să fii sănătos și străjuit de sus în ambele: și în bătrânețe sănătoasă, și în prosperitate, ca un sanctuar al dreptei-credințe și sfințeniei, părinte al neamului nostru, călăuză nerătăcită și reazim; și cea mai mare mângâiere, și plăcută grăire și desfătare al lui Dorotheos al tău.

Iași, 1785, august 11

Al tău, Dorotheos

---

⁶⁸ IOAN HRISOSTOM, *Cateheza baptismală 2*, 26; ed. A. Wenger în *Sources Chretiennes* 50, 1957, p.148-150.

[Scrisoarea de iertare pentru fratele Vasile]

Pentru că paternitatea voastră mi-a cerut și în particular să-i trimit lui Vasile o scrisoare de iertare, iată părinte o trimit împlinind ascultarea. Poruncește deci să fie tradusă așa cum este în limba valahă [*blachisti*] și așa să fie dată de voi aceasta și aceea.

Vasile, copil iubit mie în Domnul, mă rog să fii sănătos în ambele privințe și să progresezi neîmpiedicat în făgăduințele lui Dumnezeu.

Am cunoscut, copile, de la preasfântul stareț/bătrân [*gerontos*] care se ostenește în multe feluri pentru mântuirea ta, ca și a celorlalți, că ești în mare necăjire, amărăciune, lacrimi și durere, recunoscând nesocotirea față de mine a făgăduinței tale de bunăvoie și disprețuirea pecetei mele [cu semnul crucii] pe capul tău. De aceea prin economie nu ți s-a dat de către noi binecuvântare, ca tu să ajungi la o asemenea recunoaștere și să cunoști cu adevărat, pe lângă celelalte, că, dacă nu ești binecuvântat în mod canonic de noi, nimeni altul n-ar putea să te dezlege iarăși canonic afară de noi. Dar pentru că ai recunoscut în mod frumos aceasta prin povățuirile și muștrările părintești ale sfântului stareț și te-ai lovit în piept, ai jelit și ai lăcrimat, cunoaște că atât m-am bucurat auzind de recunoașterea ta cu lacrimi, încât m-ai urcat cu mintea până la cer și m-am bucurat acolo împreună cu foarte iubitorii de oameni îngeri de strălucita bucurie și voieșie a lor pentru pocăința ta, ca și pentru oricine se pocăiește, cum stă scris în sfânta Evanghelie [*Lc 15, 7*]. Așadar de acolo, copile, de la Tatăl luminilor, de la Fiul Său Unul-Născut și Preasfântul Lui Duh să ai har, pace și milă, iar de la mine rugăciune, binecuvântare și iertare prin cel preaplinul de discernământ stareț, care mi te-a dat și care, din pricina neputinței tale, a consimțit să rămâi acolo, și pe care-l rog în schimb pentru tine, ca după iertare (nu fără punere la probă) să-ți ofere ceva în plus, scurtându-ți timpul, și să te promoveze în ceata monahilor din pricina amarei tale pocăințe și a fierbintei și credincioasei tale slujiri față de mine. Tu însă probează-te riguros pe tine însuși și gândește-te bine cu ce-ți vei face făgăduințele și înaintea cui anume. Și dacă ești convins prin împreună-lucrarea lui Dumnezeu să iei asupra ta crucea [*Mt 16, 24*], în care vei putea stinge toate săgețile aprinse ale celui rău [*Ef 6, 16*], fiindcă prin ea se înțeleg toate durerile necazurilor (pe care se cade să le suporti cu voieșie și îndelungă-răbdare până la cea din urmă suflare), supune-te când ești chemat și urcă-te bucurându-te la treapta de monah. Dacă însă mai ai gânduri vânturate și instabile față de aceste făgăduințe, stăruie încă puțin cu cei puși la probă, până ce se vor face bărbătești și neclintite pentru călătoria și urcușul care-ți stă înaintea ca să nu te joci cu monahul, ca și cu mine. Să-ți fie sufletul pașnic și nerevoltat, iar voința să fie spre răsadul viu al ascultării, și fie să stăpânească spre ce e mai bun și rațional, dar să fie stăpânită spre ce e mai rău și irațional.

Iași, 1785, aug[ust] 13

Al tău rugător în Hristos, Dorotheos Vulismas ieromonahul

Iată, cinstite părinte și ceea ce ține în particular de Vasile.

[Postscripta]

Te rog însă iarăși, iubite al meu părinte, să nu treci cu vederea farmacia prea excelentului medic-șef și filozof kyr Alexandru Kasimi⁶⁹ ca să te folosești de lucrurile

---

⁶⁹ Indicele Epistolarului lui Vulismas realizat de N. Zacharopoulos (1969, p. 183) atestă la nr. 124 o scrisoare a acestuia către „archiatros”-ul Alexandru Kasimi din 1789.

simple și neîmpovărătoare stabilite de el; căci cred că le vei găsi negreșit foarte folositoare și împotriva înțepăturilor de la piele și de mulți ani care șerpuiesc necruțător pe voi⁷⁰. Scrie-i, dacă vrei, și o scrisoare de felicitare și recunoștință.

Nu te îndoii că e un alt cunoscător al scrisorilor tale către mine, ca și al cuvintelor tale, afară de mine, decât din acelea spuse de mine spre folosul vostru.

Nu socoti însă că eu am gândit altceva despre răspunsurile tale întârziate la scrisorile mele decât că am fost lipsit de prețioasa ta prietenie. Dar poate că acest lucru a fost pentru ceva mai folositor, deși nu știu bine care anume.

Aici afară de multă ploaie nu e nimic nou sau, mai bine zis, am ajuns mai de plâns. Iar dacă e ceva în plus, îți va înfățișa destoinic mult-știutorul aducător al scrisorilor tale Serafim.

Am scris la Smirna despre cărți, și roagă-te împreună cu toți iubitorii de cărți și iubitorii de citire pentru mine și să fiu ascultat în cererea ta privitoare la trimiterea de cărți.

Preastrălucita Domniță și iubita soție a prenobilului logofăt Sturza și crainică a voastră, închinându-se cu plecăciune cinstirii voastre și sărutându-vă evlavios dreapta sfântă, cere acum mai ales rugile voastre înflăcărate, fiindcă stă să nască.

Preadumnezeiescului și preacinstului stareț și egumen al sfintei mănăstiri din Neamț și Secu kyr Paisie, preadoritului și preaiubitului meu părinte, cu închinăciune.

---

⁷⁰ Simptome care sugerează că starețul Paisie suferea de boala zoster.